

คัมภีร์ชินาดังการแปล

- (๑) ขอความนอบน้อมของข้าพเจ้า จงมีแด่พระอรหันต์ พระผู้มีพระภาค พระศาสดา พระผู้ตรัสรู้เองโดยชอบ ผู้ประเสริฐสุดของโลก ผู้คงที่^๑ พระองค์นั้น
- (๒) ข้าพเจ้าขอน้อมไหว้พระสุคตเจ้า^๒ พระองค์นั้น ผู้ไม่ปรารถนาสุขทุกข์ และอุเบกขา เพราะ เป็นผู้สงบ^๓ ละภพอันมีสังขตกรรม^๔ เป็นแดนเกิดพร้อม ถึงอสังขตกรรม^๕ อันไม่ถูกกามนำไปโดยแท้

^๑ แปลอีกอย่างหนึ่งว่า ผู้ทรงคุณอย่างนี้

^๒ สุคต แปลว่า ผู้ไปดีแล้ว หมายถึงพระพุทธเจ้า

ความหมายว่า พระองค์เสด็จไปในที่ใด ยังประโยชน์ให้สำเร็จแก่มหาชนในที่นั้น ครั้นเสด็จมายังโลกนี้ ประดิษฐานพระพุทธศาสนาไว้เพื่อประโยชน์แก่ประชาชน จึงเข้าปรินิพพาน ๓ สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส, ธรรมวิภาคปริเฉทที่ ๒ (พระนคร: มหามกุฏราชวิทยาลัย ๒๕๑๔), หน้า ๘๔.

^๓ แปลอีกอย่างหนึ่งว่า ด้วยความเสมอกัน

^๔ สังขตกรรม แปลว่า ธรรมที่ปัจจัยปรุงแต่ง หมายถึงสภาพที่มีเกิดในเบื้องต้น มีแปรไปในท่ามกลาง และมีดับในที่สุด และสภาพอันเกิดจากเหตุทั้งปวง ๓ เดิมเดียวกัน, หน้า ๘.

^๕ อสังขตกรรม แปลว่า ธรรมอันปัจจัยไม่ได้ปรุงแต่ง หมายถึง นิพพาน ๓ เดิมเดียวกัน, หน้าเดียวกัน.

(๓) เทวคาและมนุษย์บริโภคกรรมใดแล้วได้เป็นผู้ไม่แก่ไม่ตาย และ พระอริยะ เหล่าใดเป็นผู้ไม่แก่ไม่ตายแล้วเพราะบริโภคกรรมนั้น ข้าพเจ้าขอน้อมไหว้พระกรรมและพระอริยะ เหล่านั้น และจะยังหวังหทัยของผู้ฟังทั้งหลายให้เต็มด้วยการพรรณนาหวังพระคุณของพระพุทธเจ้าพระองค์นั้น

(๔) ขอพระสรีสวตี^๑ ผู้ทองเที่ยวไปกับกระพอง^๒ เป็นประคูกุญชรข้างผู้เมามันของผู้ชนะที่ยิ่งใหญ่ เป็นแมลงผึ้งในคอกบัว คือปากของโอรสพระชินเจ้าทั้งหลายโปรดพอใจที่จะ เป็นผู้กล่าว เนิศภายในปากของข้าพเจ้า อำนวยประโยชน์อย่างแท้จริงและไม่ติดขัด

^๑ สรีสวตี หมายถึง พระนางสรีสวตีผู้เป็นเทพีประจำแห่งอักษรศาสตร์

^๒ ในพจนานุกรมบาลี กุญชร มีความหมาย ๒ ประการ คือ

- กระพอง ซึ่งเป็นส่วนที่หนุน เป็นปุ่มสองข้างที่ศีรษะข้าง
- หมอน้ำ ซึ่งเป็นสัญลักษณ์ของความเป็นมงคล

ดู พระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระจันทบุรีนฤนาถ, พจนานุกรมบาลีไทย อังกฤหะ สันสกฤต (พระนคร: มหามกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๑๓), หน้า ๒๓๔

(๕) พระพุทธเจ้าพระองค์ใด สละทรัพย์ บุตร ภรรยา อวัยวะ และชีวิต เพื่อประโยชน์แก่ชาวโลก บำเพ็ญบารมีสามสิบประการ?

๑ บารมี ๓๐ ประการ หมายถึง การบำเพ็ญบารมี ๑๐ ประการ ครบ ๓ ชั้น คือ

- ก. บารมี ระดับสามัญ ๑๐ ประการ ได้แก่
- ทาน การให้ เสียสละ ได้แก่ ทรัพย์เงินทอง สมบัติ
นอกร่าง
  - ศีล ความประพฤติดีงามถูกต้องตามระเบียบวินัย
  - เนกขัมมะ การออกบวช ความปลื้มปลื้มใจจากกาม
  - ปัญญา ความรอบรู้ หยั่งรู้เหตุผล เข้าใจสภาวะทั้งหลาย
ตามความเป็นจริง
  - วิริยะ ความเพียร แก่กล้า ไม่เกรงกลัวอุปสรรค
อุปสรรค ก้าวหน้าเรื่อยไป ไม่ทอดทิ้งธุระหน้าที่
  - ขันติ ความอดทน ความทนทานของจิตใจ
  - สัจจะ ความจริง คือ พูดจริง ทำจริง และจริงใจ
  - อธิษฐาน ความตั้งใจมั่น การตัดสินใจเด็ดเดี่ยว
  - เมตตา ความรักใคร่ ความปรารถนาดี คิดเกื้อกูลผู้อื่น
  - อุเบกขา ความวางใจเป็นกลาง วางใจสงบ สม่่าเสมอ
เที่ยงธรรม
- ข. อุปบารมี^{บารมี} ระดับรอง เช่น ทานอุปบารมี ได้แก่ การเสียสละอวัยวะ
เป็นทาน
- ค. ปรมัตตบารมี^{บารมี} ระดับสูงสุด เช่น ทานปรมัตตบารมี ได้แก่ การสละชีวิต
เพื่อประโยชน์แก่อื่น

ดู พระราชวรมณี (ปะยุทฺธิ ปยุตฺโต), พจนานุกรมพุทธศาสตร์ (พระนคร:
มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๑๘), หน้า ๒๐๕-๒๐๖.

โพธิปักขิยธรรม^๑ ทั้งหลายอันหาที่เปรียบมิได้ บรรลุโพธิญาณอันหมดจด อันให้คุณความดีทั้งปวง เป็นผู้ประเสริฐที่สุดในโลกทั้งสาม^๒ ชักทุกข์แล้ว ปลดเปลื้องหมู่ชนผู้มีความดีอันกระทำไว้แล้วให้พ้นจากทุกข์

(๖) ข้าพเจ้าขอน้อมไหว้พระชินเจ้าพระองค์นั้น ผู้มีคุณความดี อันสั่งสมไว้พร้อมมูลแล้ว ผู้เป็นพวกพ้องผู้เดียวของชาวโลกทั้งปวง แม้นผู้สูงสุดของผู้ยิ่งใหญ่กว่าทุกสกลในสัตว์โลก ก็ไม่เท่าเทียมพระองค์ได้ ทานทั้งหลายโปรดฟั่งข้าพเจ้าผู้กำลังพุดถึงเรื่องราวของพระผู้มีพระภาคเจ้าพระองค์นั้น อันนำพิสงวียิ่งนัก อันไพบูลย์ยิ่งนัก ไม่มีมลทิน เป็นโพธิสมภาร^๓ อันเป็นเหตุเป็นผลที่พระสุคตบรรลุแล้วตามสมควรแก่เหตุ

^๑ โพธิปักขิยธรรม หมายถึง ธรรมอันเป็นฝึกฝายแห่งความตรัสรู้

๓๗ ประการ คือ

สติปัฏฐาน ๔	อิทธิบาท ๔	พลละ ๕	มรรคมีองค์ ๘
สัมมัปปธาน ๔	อินทรีย์ ๕	โพชนงค์ ๗	

ดู พระราชวรมุนี (ปะยุทฺ์ ปยุตฺโต), พจนานุกรมพุทธศาสตร์ (พระนคร: มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๑๘), หน้า ๒๓๔

^๒ โลกสาม หมายถึง มนุษย์โลก ได้แก่โลกที่เราอาศัยอยู่นี้ เทวโลก ได้แก่สวรรค์กามาวจร ๖ ชั้น พรหมโลก ได้แก่สวรรค์ชั้นรูปพรหม ๑๖ ชั้น ดู สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส, ธรรมวิภาคปริเฉทที่ ๒ (พระนคร: มหามกุฏราชวิทยาลัย ๒๕๑๘), หน้า ๒๙.

^๓ โพธิสมภาร หมายถึง บารมีธรรมที่ได้สั่งสมไว้แต่หนหลัง เป็นเครื่องอุทิศหนุนแห่งพระโพธิญาณ ดู ป. หลงสมบุญ, พจนานุกรมบาลี-ไทย (พระนคร: โรงพิมพ์คุรุสภาลาดพร้าว, ๒๕๑๙), หน้า ๔๔๙.

(๗) เขาผู้ใดเกิดในขณะที่เก่า เป็นผู้ทรงไว้ซึ่งสุคติ^๑ เป็นผู้มีอินทรีย์บริสุทธิ์แล้วด้วยศีล เห็นการ เวียนวายตายเกิดโดยความเป็นภัย เห็นนิพพานอันห่างไกลให้ลึกลงไป ด้วยความปลดปล่อย บุษยาพระมุนีพระองค์นั้น ผู้ได้ทางแล้ว และชี้ทาง เขาผู้นั้นพึงพยายามที่จะบรรลุนิพพานนั้น ตามลำดับของการปฏิบัติ มีพุทธานุสสติ^๒ และภาวนา^๓ เป็นต้น

(๘) ใครเล่าได้ชื่อว่าพระพุทธเจ้า อะไรคือพุทธคุณ พระพุทธเจ้า พระองค์ใดเข้าถึงวิสัยอันรุ่งเรืองที่ใคร ๆ คิดไม่ได้ ทำประโยชน์อะไรที่เป็นสาธารณะอย่างเกี่ยว พระพุทธเจ้าพระองค์นั้นได้ตรัสอะไร

^๑ สุคติ การพึง หมายถึง การเล่าเรียนทั้งหมด เพราะการเรียนเมื่อยังไม่ได้ใช้หนังสือแพร่หลาย ท่านสอนกันด้วยปาก ฟังกันด้วยหู คุณ สมเด็จพระสังฆราชเจ้า กรมหลวงวชิรญาณวงศ์, ธรรมมานุกรม (พระนคร: มหามกุฏราชวิทยาลัย ๒๕๑๕), หน้า ๕๐๔.

^๒ พุทธานุสสติ หมายถึง การระลึกถึงพระพุทธเจ้า คือน้อมจิตระลึกถึงและพิจารณาคุณของพระองค์ คุณ พระราชวรมุนี (ปะยุทฺ์ ปยุตฺโต), พจนานุกรมพุทธศาสตร์ (พระนคร: มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ๒๕๑๘), หน้า ๒๑๓.

^๓ ภาวนา เป็นกริยาที่ทำกิจกรรมในขณะที่เจริญกัมมัฏฐานอย่างใดอย่างหนึ่ง มี ภาวนาในกิจกรรม ภาวนาเป็นอุปจาร ภาวนาเป็นอปปนะ คุณ สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส, ธรรมวิภาคปริเฉทที่ ๒ (พระนคร: มหามกุฏราชวิทยาลัย ๒๕๑๔), หน้า ๒๓.

(๕) ข้าพเจ้าจะชี้แจงปัญหานั้นเป็นอย่างดี อย่างไม่มีข้อขัดแย้ง ไม่มีข้อ
 สับสน เพราะข้าพเจ้ารวบรวมข้อความที่พระมุนีและสาวกทั้งหลายได้กล่าวไว้

(๑๐) บัณฑิต กำหนดไว้ว่า ผู้มีขันธสันดานบริสุทธิ์แล้ว ชื่อว่า พุทธ ส่วน
 ความบริสุทธิ์ของขันธสันดาน ชื่อว่า พุทธคุณ

(๑๑) ใคร ๆ ฟังกล่าวถึงญาณอัน เป็นประโยชน์แก่คนทั้งปวงของโลกอัน
 รุ่งเรืองทั่วไปในแสนโกฏิจักรวาล เหมือนไฟบรรลัยกัลป์อย่างไร

(๑๒) ทำไม แม้บัณฑิตทั้งหลาย พร้อมทั้ง เทวตาทั้งหลาย ย่อมกล่าวถึงญาณ
 นี้ว่าเป็นสภาวะที่มีอยู่ในโลกนี้ เกินกว่าที่ใคร ๆ จะคิดได้

(๑๓) พระพุทธเจ้าพระองค์นั้นได้กระทำกิจการ^๑ ในวันทั้งหลาย
 ยิ่งหมั่นจนทั้งหลายให้เสื่อมสลายกำลังแห่งความสำเร็จนั้น และได้แสดงธรรมเป็น
 เครื่องทำลาย

๓๓

^๑ กิจทำประการของพระพุทธองค์ คือ เข้าบิณฑบาต เป็นแสดงพระธรรม
 เทศนา คำสอนพระภิกษุ กลางคืนตอบปัญหาเทวคา และย้ายรุ่งทรงสอดส่อง เวไนยสัตว์
 ศึกษญาณว่าผู้ใดควรได้ตรัสรู้ เข้าจึงออกไปโปรดผู้นั้น ดู พุทธทาสภิกขุ, พุทธประวัติ
สำหรับนักศึกษา (พระนคร: สื่อการคำการพิมพ์, ๒๕๑๑), หน้า ๑๘๐-๑๘๓.

อนุสัย^๑ แก่นทั้งหลาย เพราะรู้ธรรมที่เหมาะสมกับความประพฤติ (ของชนทั้งหลาย) ทุกอย่าง

(๑๔) อนึ่ง พระพุทธเจ้าพระองค์ใด เป็นประจักษ์ชัดด้วยกายและวาจา พระพุทธเจ้าพระองค์นั้นสำเร็จแล้วด้วยพระพุทธานุสัย สัตบุรุษทั้งหลายพึงคบ พระตถาคตเจ้าผู้พิจารณาอยู่ แม้ทั้งเหตุและผล

(๑๕) ไม่มีเรื่องใดในโลกนี้ ที่พระผู้มีพระภาคเจ้าพระองค์นั้นไม่เห็น ไม่รู้แจ้ง ไม่พึงรู้ พระตถาคตรู้ยิ่งแล้วในเรื่องทั้งปวงทุกเรื่องที่ไม่บุคคลพึงรู้ เพราะเหตุที่พระองค์จึงทรงพระนามว่า สมันตจักขุ^๒

^๑ อนุสัย หมายถึง กิเลสอย่างละเอียดที่นอนอยู่ในสันดาน บางที่ไม่ปรากฏ แต่เมื่อมีอารมณ์มาช่วยอมเกิดขึ้นในทันใด มี ๗ อย่าง ได้แก่

๑. กามราคะ	ความกำหนัดในกาม
๒. ปฏิฆะ	ความหงุดหงิด คือ โทสะ
๓. ทิฏฐิ	ความเห็นผิด
๔. วิทิจฉา	ความดั่งเล
๕. มานะ	ความถือตัว
๖. ภวราคะ	ความกำหนัดในภพ คือ ความอยากเป็น
๗. อวิชชา	ความเขลาไม่รู้จริง คือ โมหะ

ดู สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส, ธรรมวิภาคปริเฉท ที่ ๒ (พระนคร. มหามกุฏราชวิทยาลัย ๒๕๑๔), หน้า ๘๘.

^๒ สมันตจักขุ ตาเห็นรอบ คือทรงประกอบด้วยพระสัมปตัญญุตญาณอันหยั่งรู้ ธรรมทุกประการ ดู พระราชวรมุนี (ปะยุทธ์ ปยุตโต), พจนานุกรมพุทธศาสตร์ (พระนคร: มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ๒๕๑๘), หน้า ๑๓๑.

(๑๖) สัตว์บางเหล่าไม่มีอำนาจ ถูกทรมานแล้ว ถูกเขี่ยด้วยหวาย ถูกแทงด้วยปฏัก ถูกกระแทกด้วยสันเท้าและถูกตบด้วยฝ่ามือ

(๑๗) ถูกผูกด้วยเชือกเป็นอันมาก ไม่ได้เที่ยวไปตามความพอใจ ไม่มีกำลัง ถูกกรรมของตนทำให้เสื่อมไป ย่อมพาสัตว์ทรพลงทั้งหลายไป

(๑๘) สัตว์บางเหล่าใช้เทียมรถ เทียมแอก เทียมไถ เทียมเกวียน มีปากค้ำยื่นงันัก ถูกตะคอกขู่ ฉากของที่หนักอย่างยิ่ง

(๑๙) จริงอยู่ พวกสัตว์เหล่านั้นไม่มีอำนาจ ไม่สามารถแม้เพื่อจะกล่าว ว่าข้าพเจ้าร้อน หิว กระจาย ไม่อาจที่จะนำของที่หนักไปได้

(๒๐) มนุษย์ทั้งหลายบรรทุกของหนักที่เกินกำลังแก่สัตว์เหล่านั้น พวกเขายื่นคีตสัตว์ผู้ไม่สามารถเพื่อที่จะขนของที่ตนบรรทุกแล้วหยุดยืนอยู่บ่อย ๆ

(๒๑) พวกเขาจากเหล่าใด ถูกขับไปด้วยคำว่าไม่มี ทั้ง ๆ ที่วัตถุที่ควรให้ มีอยู่อย่างแน่นอน จากเหล่านั้นจะฟังเสียงอันตรายยิ่งว่าไม่มีได้อย่างไร เป็นผู้ละไปแล้ว

(๒๒) ผู้มีชีวิตอย่างสงบ จะพรรณนาถึงทุกขที่ไม่สิ้นสุด ที่มีอยู่ในโลกของเปรตได้อย่างไรเล่า เขาพรรณนาได้เพียงตั้ง สักว่าหยาดแห่งหิมะ

(๒๓) แม้บุคคลจะมีปากนับหมื่น ฟังพรรณนาถึงความทุกข์ในนรกทั้งหลาย ใดอย่างไร หรือฟังพรรณนาความทุกข์อย่างจริง ๆ ของสัตว์นรกผู้มีร่างกายเทียวแห้งในกองไฟที่ลุกโพลง ตั้งอยู่ตลอดก็เปรียบว่าเหมือนอะไร

(๒๔) ผู้เป็นใหญ่ของสิ่งมีชีวิตผู้มียศนั้น เคยเป็นมนุษย์มาเกิดในแดนไตรทิพย์ จะมีอายุอยู่ในไตรทิพย์นั้นหนึ่งพันปีทิพย์ เสวยสมบัติอันหาที่สุดมิได้

(๒๕) สมบัติทั้งหมดนี้ผู้ทำบุญไว้แล้วพึงได้โดยง่าย เพราะถึงจุดสูงสุด จริ่ง
อยู่ บุคคลใดมีท่าทีเหมาะสม มีเจตนา บุคคลนั้นไม่เป็นผู้ใดคนเดียวในโลกนี้ พึงกระทำ
ความเชื่อเพื่อในการบุญต่าง ๆ

(๒๖) สมจริงดังที่พระผู้มีพระภาคเจ้าตรัสยืนยันยิ่งนัก ด้วยประการฉะนี้
ใครพึงพรรณนาข้อที่พระมุณีไม่ตรัสไว้ นั่นได้เล่า ผู้มีปัญญาละสิ่งไม่เที่ยง (ร่างกาย)
มีความเนาแน่นอย่างยิ่ง เป็นสภาพแล้วพึงเสพพระนิพพาน

(๒๗) ก็กำเนิดสามที่มีมาก่อน ย่อมมีในเทวตาทั้งหลาย ยกเว้นนิรยภูมิ^๑

^๑ อภาย ๔ หมายถึง ภูมิกำเนิด หรือ พวกอันหาความเจริญมิได้ ได้แก่

- นิรยะ นรก
- ตีรจنانโยนิ กำเนิดตีรจنان
- ปิตคีวิสัย ภูมิแห่งเปรต
- อสุรกาย พวกอสุระ

ดู สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส, ธรรมวิภาคปริเฉท
ที่ ๒ (พระนคร: มหามกุฏราชวิทยาลัย ๒๕๑๔), หน้า ๓๗.

แม้กำเนิดก็มีในหมวดสามแห่งคคือ

(๒๘) ตติ พระผู้มีพระภาคเจ้าซึ่งแจ้งไว้หา คือ นรก กิรีจณาน เปรด
เทวดา และมนุษย์ ตามประเภทของคติที่จำแนกเป็นห้า

(๒๙) ข้าพเจ้าขอน้อมไหว้พระโพธิสัตว์ ผู้มีโพธิญาณอันใหญ่หลวง เป็น
สารถีชาวโลกยอมรับด้วยประการเช่นนี้ ผู้มีความบริบูรณ์ด้วยบารมี นับแต่ครั้งแรก
ผู้มีทานอันดียิ่งอันให้แล้ว ได้แก่ร่างกาย ดวงตา และ ศีรษะ เป็นต้น เป็นผู้มีความพอใจ
ในการบำเพ็ญประโยชน์เพื่อผู้อื่น

(๓๐) พระมหาบุรุษนั้นเห็นคเห็นน้อยแล้วด้วยความทุกข์ เพราะเห็นชนผู้
เห็นคเห็นน้อยแล้วด้วยความทุกข์ ได้กระทำความเป็นผู้มีกฤณา (๓๑) แก่หมูชนเป็น
นิตย์ เพราะพระองค์รู้ว่าข้อนี้เป็นแนวทาง เป็นเครื่องปลดเปลื้องชนเหล่านั้น จึงเป็น
ผู้คงที่ ยอมเพิ่มความทุกข์ในตน

(๓๑) อนึ่ง พระมหาบุรุษนั้น ไม่รู้สึกแม้ถึงความทุกข์อันใหญ่ยิ่งขนาดนั้น
ที่ชนผู้ประทุษร้ายให้แล้ว เป็นผู้แสวงหาสิ่งที่เป็นประโยชน์แก่สัตว์ทั้งหลายเท่านั้น
เพราะพระองค์จรมลงแล้วในสาคร คือพระบารมีอันประเสริฐเป็นอันมาก มีทาน เป็นต้น

๑ กำเนิดสี่ คือ ขลาปุชะ เกิดในครรภ์ ได้แก่กำเนิดมนุษย์และกิรีจณาน
ที่คลอออกมาเป็นตัวและกุกนม

อัมพะชะ เกิดในไข่ ได้แก่กำเนิดกิรีจณาน เกิดในไข่ก่อน
จึงพักเป็นตัว เช่น ไก่ เบ็ด นก เป็นต้น

สังเสทชะ เกิดในถ้ำโคล ได้แก่กำเนิดของกิรีจณานที่
เกิดในของโสสมม เช่น หมู หนอน

โอบปาติกะ ได้แก่กำเนิดเทวดาและสัตว์นรก เป็นต้น
ไม่ได้กำเนิดด้วยกำเนิดสามข้างต้น เกิดผุดขึ้นในทันใด โตใหญ่เป็นวิญญูชนที่เกี่ยว
ไม่ต้องเป็นทารกมาก่อน เมื่อจุติก็หายวับไป ไม่ทอดทิ้งซากไว้

ดู สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส, ธรรมวิภาค
ปริเฉทที่ ๒ (พระนคร: มหามกุฏราชวิทยาลัย ๒๕๑๔), หน้า ๕๕-๕๖.

(๓๒) เพราะพระมหาบุรุษนั้น คัดศิระ ของคนให้ทาน ย่างเนื้อของคนให้ทาน เป็นผู้มึนร่างกายอันสละแล้วในกาลที่ตั้งความปรารถนา พระองค์จะประทุษร้ายด้วยการ เชื้อคนใจร้ายได้อย่างไร

(๓๓) พระมหาบุรุษนั้นเมื่อแสวงหาสิ่งที่เป็นประโยชน์แก่สัตว์ทั้งหลาย ต้องได้รับความทุกข์แม้ที่สุดมิได้ในหลายร้อยชาติ ทรงรักษาศีล สมาธิและปัญญาที่รับแล้วในสำนักของพระพุทธเจ้าพระนามว่าที่บึงกร^๑ จนกระทั่งจบลงด้วยดี ณ ควางแห่งไม้โพธิ์ของคุณ

(๓๔) เมื่อพระองค์เป็นพระสุเมธคาบส^๒ ได้ทำอภินิหาร และเมื่อเป็นจอมคนชาวสีพี ได้ให้พระมัทรี พระองค์ไม่ได้ทำสิ่งที่ไม่เป็นประโยชน์แก่ผู้อื่นในชาติทั้งหลายระหว่างนี้

(๓๕) ชาติในระหว่างนี้มีประมาณไม่น้อยกว่าหยาดน้ำในมหาสมุทร การกำหนดคนนับผู้มีพระบารมีอันบำเพ็ญแล้วตลอดกาลหาระหว่างมิได้ จะมีได้อย่างไร

(๓๖-๓๗) บุคคลใดปลุกต้นมะม่วงที่มีรสอร่อยไว้ใกล้ทาง เพื่อรวมเงาและผลแก่หาชนทั้งหลาย และในขณะนั้น เขายังไม่ได้บุญอย่างสูงในร่มและผล เช่นเดียวกับบุญที่เขาบำเพ็ญแล้ว ย่อมเป็นผลสำเร็จในขณะที่ปลูกฝังสิ่งที่เสียสละแล้ว เพื่อประโยชน์แก่หมู่ชนที่ท่องเที่ยวในสังสาร ที่ให้ทรัพย์ อวัยวะ ทั้งชีวิต

---

^๑ ที่บึงกร คือ พระนามของพระพุทธเจ้าพระองค์ที่ ๔ ตามที่กล่าวไว้ในพระสุตตร ว่าพระพุทธเจ้ามี ๒๘ พระองค์ กู สุทธิวงศ์ พงศ์ไพบุลย์, อุปกกรรมวรรคคือพุทธศาสนาเมื่อพระปฐมสมโพธิกถา. (พระนคร: ไทยวัฒนาพานิช ๒๕๑๕), หน้า ๕๒.

^๒ สุเมธคาบส เป็นพระชาติหนึ่งของพระตถาคต เกิดในตระกูลพราหมณ์ มีทรัพย์นับด้วยโกฏิ เกิดเมื่อภพ จึงนำทรัพย์ออกบริจาคทาน แล้วออกสร้างพรตพรหมจรรย์ ทำกิจสัจบริกรรม ทำอภินิษฐานสมาบัติ ต่อมาได้เข้าเฝ้าสมเด็จพระที่บึงกร สัมมาสัมพุทธเจ้าผู้ได้ตรัสพยากรณ์สุเมธมหาบุรุษว่าจะได้ตรัสรู้เป็นพระสัมพุทธเจ้าสุเมธคาบสได้บำเพ็ญบารมีทั้งสามสิบประการ จนสิ้นพระชนมายุแล้วไปบังเกิดในพรหมโลก กู เดิมเดียวกัน, หน้า ๔๑-๕๒.

(๓๘) พระพุทธเจ้าพระองค์ใด ได้ให้โลหิตมากกว่าน้ำในทะเล ให้เนื้อของตนเป็นทานมากกว่าแผ่นดิน ให้สิริระพร้อมทั้งมวณมมากกว่า ประมาณแห่งเขาพระสุเมรุ และได้ให้ดวงตามากกว่าดวงดาวในอากาศ

(๓๙) ใครเล่าจะกลายเป็นคนบ้าในบรรดาชาวโลกผู้เห็นแสงสว่างของพระพุทธเจ้า ใครเล่าที่มีศรัทธา มีปัญญา ไม่พึงไหว้พระพุทธเจ้าผู้บริสุทธิ ผู้ข้ามห้วงกิเลสได้แล้ว

(๔๐) แท้จริง (พระมหาบุรุษ) เมื่อข้ามไปในสาคร (แห่งพระบารมีธรรม) ทั้งลึกและกว้าง มีทวนเป็นต้นด้วยกวางัดง คำเนินไป ยังบารมีทั้งหลายให้สิ้นสุดลงด้วยการให้พระนางมัทรี

(๔๑) เมื่ออยู่ในหมู่เทพชั้นดุสิต มาถึงความแก่กล้าแห่งพระโพธิญาณ เสด็จลงในครรภ์พระมารดา ด้วยการอาราธนาของทวยเทพ

(๔๒) พระองค์ก้าวลงในครรภ์ของพระมารดาอย่างมีสติและสัมปชัญญะ เพราะการก้าวลงในครรภ์ของพระมหาบุรุษนั้น ทมิฬโลกธาตุทั้งหมดหวั่นไหวไปทั่วแล้ว

(๔๓) ลำดับนั้นบุพนิมิต ๓๒ ประการ^๑ ได้มีแล้วในกาลนั้น แม้พระมารดานั้นเป็นผู้ยินดีและร่าเริงแล้ว จักเห็นพระโอรสในพระครรภ์

(๔๔) ก็ผู้อื่นชื่อว่าใครเล่าที่มีการก้าวลงสู่ครรภ์ เปรียบได้กับพระมหาบุรุษนั้น เพราะเหตุนั้น ข้าพเจ้าปรารถนาพระโพธิญาณอยู่ ขอให้พระมหาบุรุษนั้น ด้วยความเคารพเป็นนิศย์

(๔๕) ต่อจากนั้นอีกสิบเดือน พระมารดานั้นมีพระครรภ์ครบบริบูรณ์ เสด็จไปสู่ลุมพินีวันอันสวยงามยามมีดอกไม้บาน ประทับยืนเหนี่ยวกิ่งสาละอันประเสริฐ เพื่อให้กำเนิดพระโอรสผู้ประเสริฐโดยง่าย

(๔๖) ในครั้งนั้น เทวดา นาค อสูร และยักษ์ในทมิฬโลกธาตุ ต่างมีมงคลอันดี พวกกันมาจากทิศต่าง ๆ สวมงคลจักรวาลเพื่อความเป็นมงคล

(๔๗) อนึ่ง หมู่เทวดาที่อยู่ในอากาศพากันกางกั้นจักรที่มีซี่เป็นวงรอบได้
พันหนึ่ง จามรมีคันทองคำโบกไปมาอยู่ เสียงกลองและเสียงสังข์กับบรรเลงบันได

(๔๘) (พระมหาบุรุษ) เกิดแล้ว มีพระวรกายอันมดทินแม่สักน้อยมิได้แปด
เดือนเลย เปล่งปลั่งเหมือนดวงอาทิตย์อันประเสริฐเกิดแต่ท้องฟ้า ประทับยืนเหยียด
พระบาททั้งคู่ประคองพระธรรมดึกก้าวดลจากธรรมาสน์

(๔๙) อนึ่งหมู่พรหมผู้สิ้นอาสวะ^๑ แล้ว พากันไปรับพระมหาบุรุษนั้นด้วย
ชายทอง ต่อจากนั้น เทวดาทั้งหลายพากันรับด้วยแผ่นหนึ่งกว้างคำ^๒ และต่อจากนั้น
หมู่มนุษย์พากันรับด้วยผ้าทุกุล^๓

^๑ อาสวะ หมายถึง สภาวะอันหมกของสันดาน สิ่งที่มีอมพื้นจิต ก็เลสที่
ไหลซึมสร้านไปย้อมใจเมื่อประสบอารมณ์ต่าง ๆ มี ๓ คือ กาม ภพ อวิชชา บางที่
ก็เพิ่มทิฏฐิเป็น ๔ กุ พระราชวรมณี (ปะยุทฺ ปยุคโต), พจนานุกรมพุทธศาสตร์
(พระนคร: มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ๒๕๑๘), หน้า ๘๑.

^๒ อสนิ แปลว่า พึงกว้างคำ กุ Monir-William,
Sanskrit-English Dictionary (London: Oxford University
press 1974), p.10.

^๓ ทุกุล เป็นผ้าที่ทำด้วยเปลือกไม้ กุ พระวรวงศ์เธอกรมหมื่นชินวร-
สิริวัณณ, อภิธานปิฎก (พระนคร: โรงพิมพ์โสภณพิพรรฒธนากร ๒๕๕๖),
หน้า ๓๓.

(๕๐) (พระมหาบุรุษ) ประทับยืนเหนือแผ่นหินอันประเสริฐ ทรงเหยียด
 คอทุกทิศโดยรอบ จากมือของมนุษย์เหล่านั้นด้วย ทวยเทพและหมู่พรหมพากันกล่าวว่า:
 ผู้ที่เสมอกับท่านและยิ่งกว่าท่านไม่มีในที่ไหน ๆ

(๕๑) (พระมหาบุรุษ) ผู้อยู่อาจเสด็จไปสู่ทิศเหนือเจ็ดก้าว ทรงเปล่ง
 สัทนาทให้เทวดาเหล่านั้นได้ยินอยู่

(๕๒) ต่อจากนั้นพระมารดาทั้งพระโอรสไปสู่วังของพระองค์ ใน
 วันที่เจ็ดพระมารดาได้มาถึงความเป็นเทพบุตร (สิ้นพระชนม์)

(๕๓) ในวันที่ห้า พวกพราหมณ์เหล่านั้นผู้ได้รับพระราชทานเลี้ยงเป็นอันดี
 แล้ว เพื่อที่จะชานพระนาม เห็นพระลักษณะอันประเสริฐอันประเสริฐแล้ว พากันยก
 นิ้วมือนิ้วเดียวพยากรณ์ว่า: ราชกุมารนี้จักเป็นพระพุทธเจ้าผู้ปราศจากราคะ

(๕๔) เพราะทรงเห็นคนแก่คนเจ็บ คนตาย และบรรพชิตผู้ไม่มีภาวะ
 พระองค์ละกามทั้งหลายแล้ว เข้าถึงการผนวช จักเป็นพระพุทธเจ้าผู้ปราศจากราคะ

(๕๕) ข้าพเจ้าขอไหว้พระมหาบุรุษพระองค์นั้น ผู้มีอนุพยัญชนะแปดสิบ^๑
 บริบูรณ์ด้วยลักษณะอันวิจิตรที่ปรากฏชัดเป็นอันดีแล้ว ทรงงามด้วยพระรูปอันรุ่งเรือง
 พร้อมด้วยประกายแห่งพระเกตุมาลาอันรุ่งเรืองแล้ว

(๕๖) พระสิทธัตถะผู้มีประ โยชนอันสำเร็จแล้ว ผู้มีนางสนมสี่หมื่นแควด้อม
 ทรงได้พระนางยโสธราเป็นพระเทวี

(๕๗) พระมหาบุรุษนั้นเสวยความสุขอันเป็นราชสมบัติที่นำอัศจรรย์และนำ
 พิศวงเป็นราวกับว่าความสุขอันเป็นทิพย์ อันบุคคลพึงรื่นรมย์ รื่นรมย์ด้วยดีในปราสาท
 อันงดงามซึ่งสมควรแก่ฤดูกาลทั้งสาม

(๕๘) พระสุคตเจ้าพระองค์ใดประทับอยู่ในปราสาทอันประเสริฐทั้งสาม
 เหล่านั้น เพียงตั้งท้าวสักกะผู้เป็นจอมเทพ ทรงละพระนางยโสธราผู้มีพระถันและ
 โยษฐานเอิบอิ่มไปได้ ข้าพเจ้าขอน้อมไหว้พระสุคตเจ้าพระองค์นั้น

(๕๕) โมหะเพียงตั้งความมึนขมไม่มีแก่พระสุคตพระองค์ใหญ่ยิ่งใหญ่มาก เพราะอาณาภาพของพระธรรม ข้าพเจ้าขอนอบน้อมแก่พระสุคตพระองค์นั้น

(๖๐) (พระมหาบุรุษนั้น) ทรงเห็นนิมิตที่ทำลายความเมา เห็นความไม่งามของหมู่สตรีเป็นสิ่งทำลายความรื่นรมย์ เห็นกรรมชั่วทั้งหลายอันทำลายความสุข เห็นญาติทั้งหลายที่ได้รับแล้วเป็นเครื่องทำลายภพ

(๖๑) ผู้แสวงหาคุณอันยิ่งใหญ่ ลุกขึ้นไปเป็นราวกับว่าบุรุษลุดไปจากเรือนที่เพลิงคืบคืบแล้ว คร่ำครวญอยู่อย่างน่าสะพึงกลัวอย่างยิ่ง ทรงเปี่ยมกุพระมเหสีและพระโอรสของพระองค์ ไม่ทรงแผ้วถางแห่งความรักอันยิ่งใหญ่ของพระองค์

(๖๒) พระองค์ทรงยกพระบาทที่ถึงขรดีประตุ เสด็จไป พระนราสมิ์พระคำริว่า: พอกันทีการไปด้วยคุณอันเป็นอสังการที่ประเสริฐกว่าเป็นการควร ความคิดในการตัดใจทำดังเป็นไปอย่างแรงกล้า

(๖๓) ผู้แสวงหาคุณอันยิ่งใหญ่ เสด็จถึงขรดีประตุ ได้คำริเป็นอันดีในการตัดห่วงใยว่า: ประโยชน์อะไรแก่เราที่ตั้งอยู่ในปากของชราและความตาย ประโยชน์อะไรแก่เราที่ตั้งอยู่ในอำนาจของกาม ไม่ตั้งอยู่ในอำนาจของเรา

(๖๔) อังกามจะยังความหลุดพ้นให้สำเร็จ จักยากไม่ได้เลย ประโยชน์อะไรเล่าจะมีแก่เราด้วยมานะ เพราะมานะ จริงอยู่มารพร้อมทั้งเสนามารอันใคร ๆ ปิดกันไม่ได้ ย่ำยีเราอยู่เหมือนคนทีบ่ออภัยด้วยเครื่องหีบยนต์

(๖๕) เราเห็นชนเหล่านั้นไม่มีที่กำบัง ไม่มีที่หลบซ่อน ไม่มีที่พึ่ง เราจึงนำเขาเหล่านั้นไปสู่นิพพานอันรุ่งเรือง อันสูงส่ง ที่เกิดขึ้นและผ่านไปด้วยความใคร่ได้อย่างไร

(๖๖) เราพ้นแล้วจากความไม่รู้ด้วยความรู้เป็นผู้รู้แล้ว ไปแล้วอย่างไม่มีมีความเกี่ยวพัน ย่อมสามารถเพื่อยังชนให้ข้ามพ้นความไม่บริสุทธิ์ที่มีในแก่นแท้ของสิ่งไรประโยชน์ ให้เป็นผู้เข้าถึงความหลุดพ้นจากความไม่รู้ด้วยความรู้

(๖๓) คนทั้งหลายพร้อมเพรียงกันกล่าวว่า คนผู้ไม่มีความรู้ไม่แสวงหาสิ่งที่ไม่เปลี่ยนแปลงอันประเสริฐ (นิพพาน) นำอัสจรรยฺ คนที่มีความมืด คือโงะ ๑ มีการเปลือยกายเป็นข้อปฏิบัติ เราจะจัดการปฏิบัตินั้นด้วยทางอันใด

(๖๔) คนทั้งหลายยังความทุกข์อันบุคคลทนได้ยาก ให้เกิดแก่คนทั้งหลายในโลกนี้ด้วยการข่มเหง (ชนเหล่านั้น) ย่อมไม่รู้ถึงความทุกข์อันบุคคลทนได้ยากด้วยการข่มเหงว่าเป็นบาป เพราะไม่รู้จักเหตุ

(๖๕) สกิลเลส คือ โงะ^๑ โยคะ^๒ และอาสวะเหล่านั้น อันตั้งขึ้นพร้อมแล้ว จากสัตตสันดานนั้น และความเกิด ความแก่ และความตายเป็นไปโดยส่วนเดียว ทั้งความเสื่อมสูญเป็นอันมากนั้น ย่อมยังชนให้พินาศอย่างไม่มีที่สิ้นสุด

(๖๖) เราผู้เป็นเอง ร้อนสุดของสัตว์อันเป็นแดนรุ่งเรืองของกิเลสทั้งหลายตลอดกาลนาน ยังโพธิญาณให้สำเร็จ จะนำสัตว์ทั้งหลายไปให้วิเศษจะเยี่ยมโอรสอันเป็นคนสุดท้ายของบุตรแม่ในภายหลัง

(๖๗) หญิงสาวเหล่านี้เป็นริ้ว เป็นขวากหนามทั้งทางตรงและเวียนเฉาปราสาทอันรุ่งเรืองที่มีพิษมาก เป็นเรือนของสัตว์เดือยคลานมีอำนาจมาก

(๖๘) สิริอันงามสง่าของผู้ใดไม่มีความสิ้นสุดของความพอใจในการมองดูผู้นั้นย่อมมีอยู่เนื่องด้วยสิรินั้น เขาจะ ฉันจะขอไปสู่การทำลายเสียรแห่งความรักของเธอ ฉันจะไปในฐานะช่างที่เมามันผู้ท่องเที่ยวไปพร้อมกระพอง ฉันจะไปอย่างราชสีห์ที่เหาะย่างไปอย่างงคงาม

^๑ โงะ คือ กาม ภพ ทิฏฐิ อวิชชา ได้ชื่อว่า โงะ เพราะเป็นประจุกกระแสน้ำอันท่วมใจสัตว์ กุ สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส, ธรรมวิภาคปริเฉทที่ ๒ (พระนคร: มหามกุฏราชวิทยาลัย ๒๕๑๔), หน้า ๔๕-๔๖.

^๒ โยคะ มีความหมายเกี่ยวกับโงะ และอาสวะ กุ เล่มเดียวกัน, หน้าเดียวกัน.

(๑๓) ลูกอนกามเทพผู้เจริญ ท่านมีลูกศรอันเคยยิงมาแล้ว แม้มลลลกาลนาน ตั้งแต่นี้จึงเก็บลูกศรทั้งหลายเสีย จงหยุดยิงลูกศรที่ยิงไปแล้วเสีย อนึ่งเราไปแล้วสู่หนทางด้วยความยับยั้งใจ เธออย่าเศร้าโศก เราจะไม่เห็ดียวแด่แม่เธอเศร้าโศกอยู่ จะไปสู่สันติ

(๑๔) (พระมหาบุรุษ) ทรงมีพระคำวิต่าง ๆ ในความยินดีในกามคุณ ในความยินดีในความวิเวก พอกันทีสำหรับสิ่งเหล่านั้น เราตัดใจที่มีอาลัยในนางในที่นั้น หลีกไปแล้ว เนื่องจากอำนาจของ (สัมมา) ทิฏฐิ

(๑๕) คราบโลหิตที่ดวงอาทิตย์จะโคจรไปในโลกที่ปกกันด้วยภูเขา และจักรวรรค์จะผูกขึ้นในโลก คราบนั้นเราจะเป็นใหญ่ จักท่องเที่ยวไปในท้องฟ้า จะมีเขตแดนคือมหาสมุทรสี่เป็นขอบเขตอันพิชิตแล้ว เรานั้นจะปราศจากเยื่อใย ยกเท้าไปได้อย่างไรหนอ

(๑๖) เมื่อละทวีปใหญ่และทวีปน้อยสองพัน ซึ่งในทวีปเหล่านั้นมีชมพูทวีป อังคกาม และเมืองกบิลพัสดุอันเป็นแดนศูนย์กลางที่มีความรื่นรมย์ดี เป็นที่คุ้นเคยอย่างดี เรานั้นจะปราศจากเยื่อใย ยกเท้าไปได้อย่างไรหนอ

(๑๗) เมื่อละศากยราชพันองค์จากตระกูลแปดสิบแห่งหมู่ญาติ ละหมู่ข้าศึกที่เราพิชิตแล้ว หมู่อาน หมู่อามีข้าวเปลือกและทรัพย์ พระราชาผู้ให้กำเนิดผู้เกิดจากโคทมโคตร เรานั้นจะ เป็นผู้ปราศจากเยื่อใย ยกเท้าไปได้อย่างไรหนอ

(๑๘) เมื่อละเสียซึ่งปราสาทอันรื่นรมย์อย่างยิ่ง ที่รุ่งเรืองด้วยรัตนะ ทั้งงดงามเพียงดังวิมานของเทวดา และกระทำความพิศวงแม้ในฤดูร้อน ที่มีธงชัยธงแผ่นผ้าและฉัตรสีชาอันชักขึ้นแล้ว เรานั้นจะ เป็นผู้ปราศจากเยื่อใย ยกเท้าไปได้อย่างไรหนอ

(๑๙) เมื่อละสระโบกขรณีอันเต็มไปด้วยบัวสีสระ ผุ่งแมลงภู่พากันหอม ร้อนร้องเหนือดอกบัวแดงที่บ้านแล้ว และดอกบัวกุชในที่นั่งนั้น เรานั้นจะหมดคนเยื่อใย ละเสีย ยกเท้าไปได้อย่างไรหนอ

(๘๐) (พระมหาบุรุษ) ทอดพระเนตรทางช่องพระแกลด เห็นฝูงแมลงภู่ที่ร่อนร้องเหนือคอกบัวในสระ โดยรอบ และเห็นว่าคอกบัวทั้งหลายคู่ประหนึ่งสะทกสะท้าน ด้วยความอาย เพราะเห็นพักตร์ของผู้เป็นนาถ

(๘๑) ฝูงแมลงผึ้งผู้กระทำน้ำหวาน ไม่มีน้ำหวาน พากันร่อนร้องระงมอย่างไพเราะ บินวอนเหนือคอกบัวหลวงทุก ๆ คอก ไต่กระทำรังด้วยน้ำผึ้งในเวลาไม่นาน ทำไมเจ้าของดะตังที่อยู่นี้ไต่อย่างไร

(๘๒) ทราบโคกที่หมู่ภุมมผู้กระทำน้ำหวาน ผู้บันดือเสียด น้ำน้ำค้อยจากคอกบัวหลวงนั้นไปยังที่อยู่ ทำรังให้มีน้ำหวาน ทราบนั้น (พระมหาบุรุษ) ให้สตรีเหล่านั้นขับบรรเลงชมเสียดบันดือ (ของหมู่ภุมม) ด้วยการขับเพลงและพ้อนรำอยู่ เพียงคังนางฟ้าขับบรรเลง พ้อนรำอยู่ในสรวงสวรรค์

(๘๓) สตรีเหล่านั้นผู้มีคุณและ โอรสูอันเอิบอิม ผู้มีสายรักเอวที่รุ่งเรืองบนกาย ผู้ให้สัมผัสที่นิ่มนวลของนางฟ้า ผู้มีก่าไลเชนอันงาม ผู้มีถ้อยคำที่นารีนิยม เป็นผู้ถูกทำให้เรงเร้าและให้ความอภิรมย์

(๘๔) หมู่สตรีผู้มีความยินดีว่า เริงระบำการย้วยวนยิ่งนัก คือเครื่องดนตรีที่ใช้การตียกมือหลายพันมือขึ้น โดยรอบ พากันประ กาศว่า: แม้ท้าวสักกะก็จะเสมอเจ้าศากยะละหรือ

(๘๕) นางเหล่านั้นมีนัยตากว้าง ยิ้มแฉ่งแจ่มใส เอวกลม มีต้นขนาดผลพิมพะ^๑ มีเสียงขับชวนให้พิศวง ประคัมร่างกายแล้ว คล้องพวงดอกไม้ นุ่งผ้างามแล้ว ครีกครื้น พากันพ้อนรำตามจังหวะกลองที่ดี

(๘๖) ป่วยการพรรณนาถึงสัมผัสทั้งหลายของ สตรีทั้งหลายซึ่งไม่มีแม่ที่เปรียบเทียบในโลก พระมหาบุรุษพระองค์นั้นเสวยความยินดีในกามถึงอย่างนั้น ทรงละความยินดีในการนั้นเสีย ยกพระบาทขึ้น เรานั้นจะปราศจากเชื้อโย ยกเท้าไปได้อย่างไรหนอ

^๑ พิมพ แปลว่า ผลมะพลับ หรือ ผลคำลิ่ง

(๘๗) สตรีผู้เป็นหัวหน้าผู้ขับ สวมสายรัดเอวที่มีเสียงเหมือนเสียงพิณ สั่น
ก่าไลที่เท้าให้มีเสียง และสั่นก่าไลมือให้สั่นระรัวหมุนไป ขับเพลงที่ทำความรื่นรมย์ให้
แก่พระมหากษัตริย์ผู้เป็นเจ้านาย พระมหากษัตริย์เห็นอารมณ์ที่ทำให้รื่นรมย์อย่างนี้แล้ว บัดนี้
ไม่ทรงเห็นแล้ว ก็จะไปจะคืนเตนไปทำไมเล่า

(๘๘) (พระมหากษัตริย์) พระองค์นั้น ทรงละปราสาทและยานที่บังเกิดด้วย
บุญนั้น อันพระองค์สั่งสมไว้ตลอดกาลหาที่สุดมิได้ ทรงละพระราชาและ โอรสที่ประสูติ
แล้ว ในวันนั้น เสด็จไป ได้เป็นพระสุคตเจ้า

(๘๙) (พระมหากษัตริย์) พระองค์นั้น ทรงละพระบิดา พระมารดาเลี้ยง และ
พระประยูรญาติผู้ยังมีพระชนม์อยู่เหล่านั้น ทรงละหมู่สตรีผู้สวยงาม เช่นนั้น และหมู่
ปราสาทอันเป็นที่รื่นรมย์ยิ่งเหล่านั้นเสีย เสด็จไปได้เป็นพระสุคตเจ้า

(๙๐) พระมหากษัตริย์นั้น ทรงผ้าเปลือกไม้ ผ้าปัดฤดูณะ^๑ ผ้าทูกุด ผ้าแพร
จีน และผ้าจากแคว้นกาสิซึ่งอบร่าด้วยกลิ่นหอมเป็นอย่างดี งดงามเหมือนท้าววาสะทรง
เครื่องแล้ว ทรงละเสีย เสด็จไป ได้เป็นพระสุคตเจ้า

(๙๑) ชุมทรัพย์ทั้งหลายปรากฏให้เห็นเนื่องจาก โชค ผุดขึ้นจากแผ่นดินที่
มีสิ่งมีชีวิต ที่มีอยู่บนอากาศก็จะเลื่อนจากอากาศ และที่มีผู้รักษาเป็นอันดี เขาก็จะนำ
มามอบให้พระมหากษัตริย์พระองค์นั้น ทรงละ (ชุมทรัพย์เหล่านั้น) เสด็จไปได้เป็นพระ
สุคตเจ้า

(๙๒) พระมหากษัตริย์พระองค์นั้น เสวยพระกระยาหารจากข้าวสาธิตอันสะอาด
ที่มีกลิ่นหอมเป็นอันดีในถาดทองอันสวยงามมีลวดลายนบร้อย กับหมู่สตรีผู้สวยงามที่อยู่รวม
กัน ทรงละเสียได้ เสด็จไปได้เป็นพระสุคตเจ้า

(๙๓) พระมหากษัตริย์พระองค์นั้น ทรงมีพระวรกายหอมไม่รู้จักสิ้นด้วยกลิ่นหอม
อันน่าชื่นใจ มีพระวรกายอันดูบได้ช่วยของหอมอันมีกลิ่นหอมอย่างดี มีพระวรกายคดอง
ไว้เป็นอย่างดีด้วยพวงมาลัยที่มีกลิ่นหอม ทรงละแล้ว เสด็จไปได้เป็นพระสุคตเจ้า

^๑ ผ้าปัดฤดูณะ หมายถึงผ้าโกเสยยะที่ซีกแล้ว (ผ้าโกเสยยะ คือผ้าทอด้วย
ไหม) ดูพระวรวงศ์เธอ กรมหมื่นชินวรสิริวัฒน์, อภิธานปิฎก (พระนคร: มหามกุฏ
ราชวิทยาลัย ๒๕๐๕), หน้า ๗๗.

(๕๔) พระมหาบุรุษพระองค์นั้น มีลักษณะที่ดี กำหนดไว้ดีแล้ว ด้วยลักษณะอันดีทั้งหลาย แจ่มใสด้วยเครื่องประดับของเทวดา งามสง่า เสมอกับสตรีในราชสกุล ทรงละแล้ว เสด็จไปได้เป็นพระสุคคเจ้า

(๕๕) (พระมหาบุรุษพระองค์นั้น) ทรงละพระแท่นที่ประทับนั่ง พระแท่นบรรทม ที่แพรวพราวเหมือนนอแก้ว อันเปรียบด้วยประกายของดาวนักษัตร เสมอด้วยสลักหยาดน้ำค้าง ทรงละพระราชวังต่าง ๆ อันประดับด้วยธงที่ประดับด้วยรัตนะที่ยกขึ้นไว้ในที่นั้น ๆ

(๕๖) (พระมหาบุรุษพระองค์นั้น) เสด็จไปแล้วจากนารีผู้แพรวพราวด้วยรัตนะต่าง ๆ ผู้ขับร้องเพลงอันนำพิศวงตลอดกาล จากราชสมบัติที่ประกอบด้วยจักร-รัตนะเป็นต้น เพราะ เหตุอันผู้กล้าหาญที่ยิ่งใหญ่ทั้งหลายจึงนอนบ่นอ้อมแล้วอย่างแท้จริง

(๕๗) (พระมหาบุรุษพระองค์นั้น) ทรงละพระนางยโสธราผู้มีถิ่นและโอรสผู้มั่งมี มีร่างกายเหมือนเนินสูงของกามเทพ ผู้ungskงามเนคินาญประคองเทพอัปสรผู้เคารพสวามี เสด็จไปได้จึง เป็นพระสุคคเจ้าแน่นอน

(๕๘) (พระมหาบุรุษพระองค์นั้น) ทรงละพระนางยโสธราผู้ประเสริฐ ผู้มีรูปร่างยิ่งกว่าพระนางประภาดิผู้ปรารถนาความเป็นตนเอง ซึ่งเป็นเหตุให้พระกัศุกราชผู้เป็นสวามีต้องขนหาอาหารไปให้^๑ พระองค์เสด็จไปได้จึงเป็นพระสุคคเจ้าแน่นอน

^๑ กุสชาดก พระโศภิตศวรเสวยพระชาติเป็นพระเจ้ากุสราช พระองค์เป็นผู้ฉลาด รู้จบศิลปศาสตร์ทั้งปวง แต่พระรูปชี้เหว่จนพระอัคกรมเหสีต้องเสด็จหนีไป ไม่อภิรมย์ด้วย พระองค์ก็ได้เสด็จตามและได้ทรงพยายามด้วยประการต่าง ๆ ที่จะได้พระมเหสีกลับคืนมา ภายหลังจากได้รับความอนุเคราะห์ของท้าวสักกะจึงได้ปรองดองกัน
ดู นิบาตชาดกเล่มที่ ๑๗ (พระนคร: บำรุงบุญถกกิจ ๒๕๗๑), หน้า ๕๕.

(๙๙) ในครั้งก่อน พระมหาบุรุษเป็นพระอนิถิตันโธ ถือพระชรรค์เที่ยว
ตระเวนไปในพระนคร แสวงหาสตรีผู้ประเสริฐในหมู่สตรีของบุรุษอื่น แม้คงสละ
ราชสมบัติก็ไม่ยอมสละนารี^๑ ในครั้งนี้ทรงสละพระนางยโสธราไปได้ จึงเป็นพระ
ตถาคต

(๑๐๐) อนึ่งพระมหาบุรุษ ครั้งเป็น หริตตจกาส ผู้ไม่ระลึกลง เพศคาบส
ได้เสพตามค้ำยกำดังของราคะ เพราะการเปลื้องของพระเทวี^๒ บัดนี้ทรงละกามนั้น
โดยแท้ เสด็จไปแล้วจึง เป็นพระสุคตแน่นอน

(๑๐๑) (พระมหาบุรุษพระองค์นั้น) ทรงละสตรีผู้ประเสริฐในสิริราชสมบัติ
เสด็จไปแล้ว เป็นผู้คบหาความสงัดในกัมป์ทั้งหลายอันนับไม่ได้ พระองค์ตรัสพรรณนา
เรื่องเก่านั้นไว้ตามลำดับ เหมือนช่างหุ่นขี้ผึ้งในดินผ้านั้น

(๑๐๒) ครั้งนั้น เมื่อพิจารณาว่าบัดนี้เราตายแล้ว เป็นผู้พ่ายแพ้แล้ว เป็น
กามเทพผู้ประมาท ยกย่องยโสธราประจุกงชัย ไม่เห็นญาณประจุกสายฟ้าอันมีใน
ภายใน

(๑๐๓) (พระพุทเจ้าพระองค์นั้น) ทรงเห็นแล้วว่าภพเป็นแดนเกิดพร้อม
ของเพลิงทุกข์ ทรงตักกิเลสกามอันจะยังภพนี้ให้บังเกิด ทรงละพระนางยโสธราผู้มี
พระทันและพระโอรสู่มิ เสด็จไปสู่ทางอันเพิ่มกำดังแก่พระพุทเจ้า

(๑๐๔) จริงอยู่ กามกิเลสที่พระมหาบุรุษชนะ แล้ว ครองใจหมู่สัตว์ในกาล
อันไม่มีที่สุด ในบัดนี้กามของผู้ใดคเณยพ่ายแพ้แล้ว กามกิเลสนั้นก็ไปแล้วอย่างนั้น จะ
ไม่กลับมาอีกเลย

---

^๑ มหาปโลภชาตก พระโพธิสัตว์เสวยพระชาติเป็นอนิถิตันธกุมาร ดู
อำนาจแก้มาตุคามถึงฆ่าคน จนถูกจับได้ ภายหลังได้สติจึงละทิ้งนางนั้นไปบรรพชา
ดู นิบาตชาตกเล่มที่ ๑๔ (พระนคร: บำรุงบุญกิจ ๒๔๗๑), หน้า ๒๐๖.

^๒ หริตตจก พระโพธิสัตว์เสวยพระชาติเป็นบุตรพราหมณ์ ละสมบัติออก
บวชเป็นฤาษีได้ฌานโถกีย แล้วกดับเสื่อมเพราะ เมถุนกรรม ภายหลังพระราชาเคื่อน
สติดับพราหมณ์ให้เกิดขึ้นได้ ดู นิบาตชาตกเล่มที่ ๑๐ (พระนคร: โสภณพิพรรจนการ
๒๔๗๒), หน้า ๒๑.

(๑๐๕) กามกิเลสนั้นก็ไปแล้วอย่างนั้น จะไม่กลับมาอีกเลย เพราะเห็นสายฟ้าฟาด คือญาณอันมีในภายใน (ของพระมหาบุรุษ) พระตถาคตเสด็จไปแล้ว จะไม่เสด็จมาอีก เพราะเห็นสายฟ้าฟาดคือญาณอันมีในภายใน

(๑๐๖) กามกิเลสของพระมหาบุรุษไปแล้วอย่างนั้น เป็นเรื่องน่าอัศจรรย์ ความสงบจากความเร่าร้อนอันพระมหาบุรุษสร้างขึ้นแล้วประคองรักษาอย่างนั้น จริงอย่างนั้น แม้พญามารกล่าวว่สิ่งนั้นเป็นความสงบ

(๑๐๗) พระมหาบุรุษนั้นให้สิ่ง ของอันเป็นที่รักของตนถึงที่สุดแห่งมโนปณิธาน เนื่องจากวินัย ทรงบรรลุความสำเร็จแห่งอภยาศรัย เนื่องจากการกำจัดกิเลส พระมหาบุรุษนั้นทำลายกามของตนโดยวิธีต่าง ๆ ได้ทรงบรรลุพระอรหัตตผล พระมหาบุรุษประทานผลที่มุ่งมาดปรารถนาถึงที่สุดแห่งมโนปณิธานเนื่องจากข้อปฏิบัติ

(๑๐๘) คนผู้มีเวรอันคงแล้ว ผู้คร่ำครวญในเพราะภัยอันน่าสะพึงกลัว เพียงถึงความหวังไหวของพระอาทิตย์เพราะราหูเบียดเสียดเสียงคำรามของยักษ์ร้ายผู้มีเวรมาถึงแล้ว พระชินเจ้ายังให้ได้รู้ซึ่งเสียงประกาศที่ฟังเคารพอันพระองค์ตรัสแล้วในพระคำรัสที่เรียบเรียงไว้

(๑๐๙) เวลาที่พระองค์เสด็จมาแล้วในโลก ไม่ทรงคบหาความวิเศษหา มิได้ เวลาที่พระองค์เสด็จไปแล้วจากโลก ไม่ทรงคบหาความวิเศษหา มิได้

(๑๑๐) พระคัมภีร์ขึ้นถึงการอันวิเศษที่ข้าพเจ้ารจนมาแล้ว ประดับด้วยพระยศของผู้มีพระภาคเจ้า ผู้เป็นพระราชานือพระราชาใด ข้าพเจ้านั้นขอถึงพระผู้มีพระภาคเจ้าพระองค์นั้น ผู้ทรงบำเพ็ญพระคบะกรรมมาสิ้นกาลนาน ทรงบรรลุพระนิพพานอันมีโชสภาพที่เสื่อม

(๑๑๑) ขอพระนาถจงคุ้มครองและพอใจหนังสือเล่มนี้ เพื่อกระทำสันดานของเวไนยสัตว์ให้คงอยู่ ขอท่านทั้งหลายจงพ้นจากทุกข์

(๑๑๒) พระสิทธิตะทรงได้แล้วซึ่งความสงบ คือความไม่มีแห่งความสับสนของกันหาอันเป็นที่ฟัง ของผู้มีคณา ทักการให้ ทรงชื่นชมเพราะทำลายความชื่นชมเสียได้

(๑๑๓) พระพุทธเจ้าทรงเห็นแจ้งในธรรมอันบริสุทธิ์อันพระองค์เข้าใจแล้ว
ได้แก่ท่านและศีลเป็นต้น ประทับนั่งในลานโพธิ์ ทรงชื่นชม เพราะทำลายความชื่นชม
เสียได้

(๑๑๔) พระศาสดาผู้ทรงรู้แจ้งในเรื่องที่เป็นไปได้ และเป็นไปไม่ได้
ทรงบรรลุพระสัมโพธิญาณอันสูงสุด ประทับนั่งตลอดเจ็ดวัน เจ็ดคืน ทรงชื่นชมเพราะ
ทำลายความชื่นชมเสียได้

(๑๑๕) พระพุทธเจ้าทรงละชายของคันทา ทรงทำลายชายของทัญญู
ประทับนั่งในลานโพธิ์ ทรงชื่นชม เพราะทำลายความชื่นชมเสียได้

(๑๑๖) (บุคคลทั้งหลาย) ของพระผู้มีพระภาคเจ้าของชาวเรา ที่จะ
บอกพร่องไม่มีเลยแน่แท้ บรรดาผู้เป็นใหญ่ของชาวโลกที่ปราศจากความชั่วเหมือน
พระผู้มีพระภาคเจ้าไม่มีเลย พระพักตร์ของผู้เป็นใหญ่ (ในโลก) ไม่มีที่จะเสมอ
กว่าพระพักตร์ของพระผู้มีพระภาคเจ้าของชาวเรา

(๑๑๗) พระผู้มีพระภาคเจ้ายังเทวคาและมนุษย์ให้เดินไปสู่สัทธิธรรมอันเป็น
สาระ พระผู้มีพระภาคเจ้าเป็นเจ้าของสระน้ำอันเป็นสาระ คือ นวโลกุตตรธรรม
พระผู้มีพระภาคเจ้ายังนวโลกุตตรธรรมให้ไหลไปในสระ คือ ศีลของเทวคาและ
มนุษย์

(๑๑๘) เทพผู้เป็นที่ชื่นชมของทวยเทพไม่ชื่นชมแล้วในพระผู้มีพระภาค
หามิได้ ไ้รู้แล้วด้วยความรู้ที่ตนได้รับรู้ เพราะความรู้ของพระผู้มีพระภาคเจ้าผู้รู้แจ้ง

(๑๑๙) พระผู้มีพระภาคเจ้าผู้เป็นเทพเหนือเทพพระองค์นั้น ประทับนั่ง
เหนืออาสนะของเทวคา แสดงธรรมถึงความพินาศที่เห็นแล้วแก่เทวคาทั้งปวงผู้หนึ่งเหนือ
อาสนะของคน ของคน

(๑๒๐) (พระพุทธองค์) ผู้ไปสู่เรื่อที่เห็นแล้ว เป็นประจักษ์จวงอาทิตย์
ขจัดความมืดของชาวโลกผู้บอกเพราะโมหะ มีพระคำวิเคิมเปี่ยมแล้วเป็นที่แปด ไปรค
รักษาใจของข้าพระองค์ผู้ยังไม่ถึงอรหัตผล จนกว่าจะถึงอรหัตผล

(๑๒๑) (พระมหาบุรุษ) ผู้แสวงหาคุณอันยิ่งใหญ่ มุ่งต่อประโยชน์ของผู้อื่น เป็นเบื้องหน้า ได้ทรงบรรลुพระโพธิญาณอันบริสุทธิ์ ค่ายก่าดัง ของหมู่แห่งพระบารมี ชรรณลีปประการ และผจญก่าดังของมารจนพ่ายแพ้โดยส่วนเดียวเท่านั้น

(๑๒๒) ลำคัับนั้น เมื่อพระราชาของนรชนผู้ประเสริฐเสด็จไปสู่นครราชคฤหอินเป็นพระราชสถานอันประเสริฐ พระจอมมุนีผู้ประเสริฐผู้เป็นพระราชาผู้ประเสริฐแห่งนักปราชญ์ พระสุคตเจ้าก็เสด็จไปเพียงคังมฤคราช

(๑๒๓) พระมหาบุรุษนั้น ทรงละสมบัติทั้งปวง และหมุ่ญาติ ผนวชแล้ว เสด็จคังกลางป่า พระองค์ทรงกระทำควมเพียรอย่างสูงสุดตลอดเวลาดอกปี การที่พระองค์เสด็จไปอย่างนั้นจึงได้พระนามว่าพระตถาคค

(๑๒๔) ใครเล่าที่มีความสำนึก ไม่เพียงบูชาพระมหาบุรุษผู้ละพระนางยโสธราผู้มีถันและ โอรสอื่นเอิบอิม ผู้มีพระอวัยวะ เป็นธงชัยแห่งควมรื่นเริงของกามเทพผู้ถึงควมเป็นผู้โคคเคียวแล้ว

(๑๒๕) พระมหาบุรุษนั้น ทรงได้เศวคคัศรสาม ในพุทธเกษศรทั้งสาม^๑ ึ่งเป็นผู้ยิ่งใหญ่ในโลก เสด็จไปสู่โพธิพุดกษ ประทับนั่งไม่หวั่นไหวเหนือปราศคบัคคัลังก์ เพื่อค่อสูมารทั้งหลาย

(๑๒๖) ในครั้งนั้น พระเจ้าสุทโศทนะ พระราชบิดา พระราชทานสมบัติอันเป็นของมนุษย์ นอบน้อมอยู่คัวยพระเสีयर ทรงบูชาคัวยเศวคคัศร

^๑ พุทธเกษศร หมายถึง โลกษาคูที่มีพระพุทศเจ้ามาคอบคิ คือ

๑. พุทธเกษศรของพระพุทศโกสิขชคुरुไวฑูรย์ระภาราช อยู่นางทศศวันออก เป็นพุทศเกษศรซึ่งมีวิคมีไฟโรจนคัวยมณีไพฑูรย์
๒. พุทธเกษศรของพระอักษภยะ
๓. มณฑลเกษศรของพระเมตไทรยโพธิสคัวในคูลิศสวรรค

ดู อภิชัย โพธิ์ประสิทธิศคัสตร, พระพุทศศานามหายาน (พระนคร: กรุงสยามการพิมพ์, ๒๕๒๐), หน้า ๑๑๘.

(๑๒๗) ท้าวมหาพรหมชื่อ สหปติ ให้ราชสมบัติในวิสัยของตน บูชาด้วย
จักร เช่นเดียวกับเทวคาและพรหมทั้งหลาย

(๑๒๘) พระมหาบุรุษผู้มีกำลังเพียงดั่งกำลังของนารายณ์ผู้บรรลุนั่งด้วย
กำลังของอภิญญา^๑ เสด็จเข้าไปสู่ควงโพธิ์ เพื่อชนะชาวโลกทั้งปวงด้วยพระองค์เอง

(๑๒๙) ในครั้งนั้น พญามารชื่อ วสวัตติ ผู้เป็นใหญ่ในกามาวจรสวรรค์ทั้ง
หกชั้น^๒ พร้อมทั้งเสนาและพาหนะ เข้าไปสู่ควงโพธิ์เพื่อถาทร

^๑ อภิญญา หมายถึงความรู้ยิ่งยวด ๖ ประการ คือ

๑. ความรู้ที่ทำให้แสดงฤทธิ์ต่าง ๆ ได้
๒. ญาณที่ทำให้มีหูทิพย์
๓. ญาณที่ให้กำหนดใจคนอื่นได้
๔. ญาณที่ทำให้ระลึกชาติได้
๕. ญาณที่ทำให้มีตาทิพย์
๖. ญาณที่ทำให้อาสาละสิ้นไป

๓ พระราชวรมณี (ปะยุทธ์ ปยุตโต), พจนานุกรมพุทธศาสตร์ (พระนคร:
มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๑๘), หน้า ๑๖๗-๑๖๘.

^๒ กามาวจรสวรรค์ ๖ ชั้น คือ

๑. จาตุมหาราชิก มีท้าวหาราช ๔ (ท้าวจตุโลกบาล) ปกครอง
๒. ดาวดึงส์ ที่อยู่ของเทพ ๓๓ มีท้าวสักกะ (พระอินทร์) เป็นจอมเทพ
๓. ยามา แดนที่อยู่ของเทพที่ปราศจากทุกข์ มีท้าวสุยามะปกครอง
๔. กุสิถ แดนของเทพผู้เอิบอิมด้วยสิริสมบัติของตน มีท้าวสันกุสิถเป็น
จอมเทพ
๕. นิมมานรดี แดนที่อยู่ของเทพผู้มีความยินดีในการเนรมิต มีท้าวสุนิมิต
เป็นจอมเทพ
๖. ปรนิมมิตวสวัตตี แดนที่อยู่แห่งเทพผู้เสวยสมบัติที่เทพอื่นนิรมิตให้ มีท้าววสวัตตี
เป็นจอมเทพ

๓ เกมเกษวกัน, หน้า ๑๖๔-๑๖๕

(๑๓๐) สูททั้งหลายจงมา จงจับ จงผูก จงโยนมนุษย์ผู้นี้ไป มนุษย์เปรตผู้นี้
เกิดในเป็ดอกคมของมนุษย์ ไม่สำคัญเลยว่าข้าเป็นอะไร

(๑๓๑) พญามารนั้นยังฉนเก่าอย่าง^๑ อันรุ่งเรืองให้ตกเป็นอันมาก กระทำ
ควนมีด ยังสายฟ้าให้ตกมากครั้ง

(๑๓๒) ขว้างจักรารูธไปแล้วเที่ยว ไม่สามารถจะทำอะไรได้เลย เมื่อ
ไม่เห็นที่ยึดถือที่ตนพึงยึด (พญามารนั้น) ไถ่กล่าวว่:

(๑๓๓) สิทธิคตะ เพราะเหตุใดท่านจึงนั่งเหนืออาสนะที่เป็นของข้าพเจ้า
จงลุกขึ้นจากอาสนะ หากไม่ลุกขึ้นข้าพเจ้าจะผ่าหัวใจของท่านเสีย

(๑๓๔) (พระสิทธิคตะ) ทรงมีพระเมตตา พระกรุณาอันประเสริฐ ทรง
เพ่งดูพญามารนั้นเหมือนบิดามองลูกอ่อนที่กำลังเล่นอยู่ใกล้เท้าของตน

(๑๓๕) ในครั้งนั้น พระมุนิได้บันลือสีหนาทอันเป็นวาจาของบุคล้ำหาญว่า
(มาร) นี้เป็นผู้โง่เขลา ไม่รู้แม้ความที่ตนเป็นทาสของเรา

(๑๓๖) (มารนี้) เกิดแล้วในเมืองสวรรค์ที่ประเสริฐด้วยกรรมอย่างใด
อย่างหนึ่ง ไม่รู้จักดีของตน ข่อมสำคัญตนว่าเป็นผู้เป็นใหญ่ที่สุดในโลก

(๑๓๗) แท้จริง สิ่งที่ดีงาม ที่สัตว์ทั้งหลายในโลกธาตุอันไม่มีที่สิ้นสุด
กระทำแล้ว ข่อมไม่มีค่าถึงเสี้ยวที่สิบหกของบารมีธรรมข้อหนึ่งของเรา

(๑๓๘) ข้าพเจ้าเป็นกระต่ายผู้เป็นศิรัจฉาน เห็นยาจกมาแล้วกระโดด
เข้าไปในกองไฟ อย่างเนื้อของตนเพื่อให้ทาน

(๑๓๙) ผู้อื่นใดเล่าเพียงจำนวนเล็กน้อย มีความคิด พึ่งกระทำกรรมอัน
บุคคลกระทำไดยาก ในกาลไม่มีที่สุดอย่างนี้

(๑๔๐) ก็มนุษย์ผู้ไม่รู้บุญซึ่งกาณนี้ ที่สำเร็จด้วยบุญอันอนันต์สามประการ
อย่างนี้ ตามที่เป็นจริง ข่อมคิดว่า:

(๑๔๑) เราไม่ใช้มนุษย์ ไม่ใช้มนุษย์ ไม่ใช้พรหม และไม่ใช้เทวดา แต่
มาในโลกนี้เพื่อแสดงความแก่ ความตายแก่ชาวโลก

(๑๔๒) เราไม่แปลกเป็นอันกับโลก เกิดเป็นผู้ชนะไม่มีที่สิ้นสุด เป็นพระพุทธเจ้าในร่มแห่งโพธิพฤกษ์แล้ว จะยังพุ่มขึ้นเป็นอันมากให้ข้ามไป

(๑๔๓) เราเห็นกองทัพล้อมรอบแล้ว จะออกรบกับพญามารผู้ฉลาด ผู้มีพาหนะพร้อม พญามารนั้นอย่าขับเราให้เคลื่อนไปจากที่เลย

(๑๔๔) ชาวโลกพร้อมทั้งเทวดา ย่อมเฝ้าจมารและเสนามารนั้นไม่ได้ เราจะเข้าไปหามารและเสนามารเหล่านั้นด้วยปัญญา เหมือนเป่าไม้ใบอ่อนด้วยลมปาก

(๑๔๕) เมื่อเราปรารถนาจะเดินไปมาในท้อง คือ เมื่อดัดพันธุณิกกาค เมื่อปรารถนาจะยังให้เกิดความเคียดรอนในโลกาธาตุด้วยสภาพของตน

(๑๔๖) จริงอยู่ เมื่อจับมารและเสนามารเหล่านี้ทั้งหมด เรามีกำลังและความสามารถที่จะขยี้ให้แหลกด้วยนิ้วมือได้ แต่การฆ่าสัตว์ไม่เป็นการสมควร

(๑๔๗) มีประโยชน์อะไรด้วยกำลัง ด้วยอาวุธแก่ได้เดือนนี้ แม้การพูดถึงความชั่วก็ไม่ควรแก่เราเลย

(๑๔๘) ประโยชน์อะไรด้วยพยานอื่น เพื่อความพอใจในบัลลังก์ของเรา แผ่นดินนี้เคยไทมมาแล้วเพราะการให้พระนางมัทรี ย่อมเป็นพยานได้

(๑๔๙) ครั้นกล่าวอย่างนี้แล้ว เราเหยียดแขนขวาไปทางแผ่นดิน ทันใดนั้นแผ่นดินก็ไหว เกิดเสียงกึกก้องใหญ่

(๑๕๐) อากาศ (เต็มไปด้วย) เสียงกึกก้องของแผ่นดิน สายฟ้าคำราม คำรามฟาดลงมา มารและบริวารถูกคุกคามด้วยความกลัวอยู่ในท่ามกลางที่นั่น

(๑๕๑) (มารและบริวารนั้น) ถูกทำให้กระจัดกระจายไปเหมือนขี้เถ้าที่ถูกลมใหญ่พัดฟุ้งไป เกิดเสียงดังกึกก้องขึ้นแล้วว่า พระสิทธัตถะมีชัยชนะ

(๑๕๒) จริงอยู่ (พระสิทธัตถะ) เป็นมนุษย์ ฟังชนะพญามารผู้เป็นทวารพระเสวีรฐ มียศเช่นนั้นได้อย่างไร ด้วยเหตุที่ (พระสิทธัตถะ) มีความรู้ในธรรมที่ควรรู้ทั้งหลาย อันหาที่สุดมิได้ จึงได้รับการถวายพระนามว่าอนันตชิโน (ผู้ชนะหาที่สุดมิได้)

(๑๕๓) เพราะเหตุที่นั่นแหละ (พระลัทธิตถะ) พระองค์นั้นจึงเป็นผู้ที่ชาวโลกพึงน้อมนมัสการด้วยการเคารพอย่างยิ่ง ด้วยทำเบญจางคประคิษฐ์ และประโยชน์ของการนมัสการนั้นยังมีเล็กน้อย แม้ท่านคัดศิระชะแล้วก็ยังควรแก่การบูชาอย่างยิ่ง

(๑๕๔) ควงอาทิตย์ผู้มีรัศมีนับพันคล้อยไปทางทิศตะวันตก ควงจันทร์ลอยขึ้นมาในเบื้องหน้า (ทิศบูรพา) เหมือนดั่งกับล้อเงินลอยขึ้นในท้องฟ้า

(๑๕๕) พระมุนีเจ้านิ่งขัดสมาธิกลางบัลลังก์อันใคร ๆ เอาชนะไม่ได้ ใต้ฉัตรคือต้นโพธิ์เข้าใจธรรมอย่างถ่องแท้

(๑๕๖) ในขณะนั้น ท้าวสักกะเป่าสังข์เหาะไปมา ท้าวมหาพรหมก็ฉัตรสูงสามโยชน์ เหนือเศียรของพระมุนีเจ้า

(๑๕๗) ท้าวสันตสิทธิต่อพักใบตาลที่ทำด้วยแก้วมณี ท้าวสุยามถือพักใบเทวคาที่เหสีถือสิ่งของที่เป็นมงคลต่าง ๆ

(๑๕๘) หมูท้าวสักกะ หมูพรหม และทวยเทพในหมื่นจักรวาล พากันเป่าสังข์อยู่เต็มจักรวาลด้วยประการฉะนี้

(๑๕๙) เทวคาบางพวกยื่นถือวัตุมงคล ถีธงชัย พวงดอกไม้ และหม้อเต็ม (ด้วยน้ำ) เป็นต้น

(๑๖๐) ทวยเทพในหมื่นจักรวาล พากันยินดี ราวเรียง เบิกบาน ต่างพ้อนรำ ชับร้อง ประสานเสียง เล่นดนตรี

(๑๖๑) พวกเราจะไต่ความชื่นชมในรสอันเป็นอมตะ ของพระธรรมในสำนักของพระพุทธเจ้าพระองค์นั้น และพวกเราจักได้เห็นปาฏิหาริย์อันเป็นความชื่นชมในรสอันเป็นอมตะด้วยดวงตา

(๑๖๒) (พระพุทธเจ้าพระองค์นั้น) ทรงแสดงทางอมตะ (ยังเวไนยสัตว์) ให้พ้นจากแดนกันดาร คือความแก่และความตาย จากอุกฐ คือความโศกและความคับแค้น จากบ่วงคือกาม

(๑๖๓) พระนราศก ผู้ที่ทวยเทพผู้ยินดีแล้วอย่างนี้บูชาอยู่ มิได้ทรงนึกถึง
เรื่องการบูชาสักท่น้อยเลย คำวิเศษพระธรรมอันสูงสุด

(๑๖๔-๑๖๗) พระสิทธิตถะผู้ชนะมารแล้ว ผู้ที่ทวยเทพบูชาด้วยพวงดอกไม้
และของหอม เมื่อประทับนั่งเหนือปราสาทบัลลังก์ ภายใต้ฉัตรเศวตฉัตรโรมโพธิ์ ใน
บริเวณลานโพธิ์อันนารีนรมย์ด้วยฉากคือภูเขจักรวาล มีอากาศเป็นเพดานที่แพรวพราว
ด้วยดวงดาวเป็นแกมฉวี มีดวงจันทร์เป็นดวงประทีป สว่างไสวด้วยแสงรัศมีต่าง ๆ
ครึกครื้นด้วยเพลงขับอันเป็นมงคลด้วยกลองมโหระทึก ทรงระลึกถึงชาติปางก่อนในยามต้น

(๑๖๘) ความบังเกิดของนามและรูปเป็นสิ่งที่พระสิทธิตถะนั้นทรงเห็นดีแล้ว
และทรงละความยึดถือกายของคนได้แล้ว โดยประการทั้งปวง ด้วยความเห็นนั้น

(๑๖๙) ต่อจากนั้น ในยามที่สอง ทรงระลึกถึงการเกิดของกรรมกิเลสที่
เป็นไปตามกรรม เป็นสิ่งที่พระองค์เห็นดีแล้วด้วยญาณนั้น

(๑๗๐) พระองค์ทรงบรรลุดุญานที่ชื่อว่า กังขาวิตรณ (ข้ามพ้นความสงสัย)

เพราะฉะนั้นความสงสัยที่มีอยู่สิบหกข้อ^๑ ของพระองค์ก็สิ้นไป

^๑ ความสงสัย ๑๖ อย่าง คือ

ก. สงสัยความเป็นไปในอดีต ๕

- เราได้มีแล้วหรือหนอในชาติก่อน
- หรือเราไม่ได้มีแล้วในชาติก่อน
- เราได้มีแล้วในชาติก่อนเราเป็นอะไร
- เราได้มีแล้วในชาติก่อน เรามีรูปพรรณสัณฐานเป็นอย่างไร
- เราได้เป็นอะไรแล้ว จึงได้เป็นอะไรอีกเล่าในชาติก่อน

ข. สงสัยความเป็นไปในอนาคต ๕

- เราจักมีหรือหนอในชาติหน้า
- หรือเราจักไม่มีในชาติหน้า
- เราจักมีในชาติหน้า เราจักเป็นอะไร
- เราจักมีในชาติหน้า จักมีรูปพรรณสัณฐานเป็นอย่างไร
- เราจักเป็นอะไรแล้ว จักเป็นอะไรอีกต่อไป

ค. สงสัยความเป็นไปในปัจจุบัน ๖

- เคี้ยวนี้เราจักมีอยู่หรือหนอ
- หรือว่าเราไม่มีในเวลานี้
- เรามีอยู่เคี้ยวนี้เราเป็นอะไร
- เรามีอยู่เคี้ยวนี้เราเป็นอย่างไร
- เราเป็นสัตว์มาแต่ไหน
- เราจักไปบังเกิดที่ไหนอีกเล่า

ดู วชิร อินทสระ, สาระสำคัญของวิสุทธิมรรค (พระนคร: บรรณาการ, ๒๕๑๒), หน้า ๒๒๓.

(๑๗๖) ต่อจากนั้น ในยามที่สาม พระมุนีนัน ใช้ญาณพิจารณา ปฏิจสมุปปาท-
กรรมที่มีองค์สิบสอง^๑ โดยไม่เหลือ

(๑๗๗) พระองค์ทรงพิจารณาอวิชาโดยอนุโลม^๒ และพิจารณกชราโดย
ปฏิโลม^๓ ทรงบรรลุญาณตรรกณะอย่างแท้จริง

^๑ ปฏิจสมุปปาท มีองค์ ๑๒ คือ

๑. อวิชา ความไม่รู้ คือ ไม่รู้ในอริยสัจสี่
๒. สังขาร สภาพที่ปรุงแต่ง ได้แก่ สังขาร ๓ อภิสังขาร ๓
๓. วิญญาณ ความรู้แจ้งอารมณ์ ได้แก่ วิญญาณ ๖
๔. นามรูป นามและรูป ได้แก่ เวทนา สัญญา เจตนา ผัสสะ มนสิการ
๕. สฬายตนะ อายตนะ ๖ ได้แก่ อายตนะภายใน ๖
๖. ผัสสะ ความกระทบ ความประจวบ ได้แก่ สัมผัส ๖
๗. เวทนา ความเสวยอารมณ์ ได้แก่ เวทนา ๖
๘. ตัณหา ความทะยานอยาก ได้แก่ ตัณหา ๖ มีตัณหาในรูป ในเสียง ในกลิ่น ในรส ในสัมผัสทางกาย และในธรรมารมณ์
๙. อุปาทน ความยึดมั่น ได้แก่ อุปาทน ๔
๑๐. ภพ ภาวะชีวิต ได้แก่ กรรมภพ และอุปบัติภพ
๑๑. ชาติ ความเกิด ได้แก่ ปราภฏแห่งชั้นทั้งหลาย การได้อายตนะ
๑๒. ชรามรณะ ความแก่ และความตาย

ดู พระราชวรมุนี (ปะยุทธิ์ ปยุตฺโต), พจนานุกรมพุทธศาสตร์ (พระนคร:
มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๑๘), หน้า ๒๒๐.

^๒ พิจารณาในปฏิจสมุปปาท ตั้งแต่อวิชาซึ่งเป็นข้อแรกจนถึงข้อสุดท้าย

^๓ พิจารณาในปฏิจสมุปปาท ย้อนขึ้นไปจากชราซึ่งเป็นข้อสุดท้ายไปถึง

ข้อแรก

(๑๓๓) ในชาติทั้งหลายอันบุคคลพึงนับไม่ได้ แม้ด้วยร้อยโกฏิก็ไปทั้งหลาย พระองค์ยังความโศกให้พินาศไปบ่อย ๆ ด้วยการให้อย่างไม่เหตือ

(๑๓๔) พระองค์หักห้ามโทษที่เกิดเพราะความโกรธด้วยศีล วัณณะ และ เมตตา กำจัดโมหะ คือมิจนาทิจริด้วยปัญญาเช่นเดียวกัน

(๑๓๕) (พระองค์) ขจัดกรรม คือความสงสัยด้วยการเข้าไปหาครู ยัง ความฟุ้งซ่านเนื่องจากความถือตัวให้พินาศไปด้วยการเป็นผู้มอบน้อมต่อผู้เป็นใหญ่ใน ตระกูล

(๑๓๖) (พระองค์) ยังการระคะให้พินาศไปบ่อย ๆ ด้วยการปลัดถน ออกจากกาม ยังการหยุดปก การหลอกลวงให้พินาศไปด้วยความจริง และยังความ เกียจคร้านให้พินาศไปด้วยความหมั่นเพียร

(๑๓๗) (พระองค์) ขจัดส่วนของกิเลสนั้น ๆ ด้วยทานเป็นต้นอย่างนี้ ปัญญา (ของพระมุนี) เพิ่มพูนด้วยดีเป็นอันมาก ความสงบจะไม่เพิ่มพูนได้อย่างไร

(๑๓๘) (พระมหาบุรุษ) ทรงกระทำบุญมีทานเป็นต้น อันบุคคลควรกระทำ ได้ยากยิ่ง ในปางก่อน ไม่ได้ทรงปรารถนาสมบัติในภพอะไร ๆ เลย ทรงปรารถนา พระโพธิญาณอันสูงสุด

(๑๓๙) บุญและความปรารถนาที่กระทำไว้แล้วเริ่มตั้งแต่ตั้งปณิธานแล้ว ถึงพร้อมในอรรถาพหนึ่ง ในบัดนี้ ย่อมให้พระโพธิญาณอย่างไม่ต้องสงสัยเลย

(๑๔๐) ต่อจากนั้น (พระมหาบุรุษ) พระองค์นั้น เข้าใจโดยอนุโลมว่า สังขารทั้งปวงมีความไม่เที่ยง เป็นทุกข์ และมีตัวตน ทรงบรรลุดพระนิพพานแล้ว

(๑๔๑) อนึ่ง พระมหาบุรุษพระองค์นั้น ทรงยังนิพพานอันประ เสริฐให้ แฉกเผลทั้งหลายพร้อมทั้งวาทนา^๑ เป็นพระพุทธรเจ้า เพราะความบังเกิดแห่งพระ อรหัตผล เป็นผู้ตรัสรู้ที่ลานโพธิ์

^๑ วาทนา หมายถึง บุญหรือบาปที่ได้อบรมมา กู แผลก สนธิรักษ์, พจนานุกรมบาลี-ไทย (พระนคร: ไทยวัฒนาพานิช, ๒๕๐๖), หน้า ๒๘๗.

(๑๘๒) (พระมหาบุรุษพระองค์นั้น) ทรงบรรลุมรรคผลขั้นอันเป็นประจักษ์
เสวตฉัตร์อันประเสริฐ ทรงเปล่งพระอุทานด้วยกำลังพระปิติว่า: เราแผ่จมารทั้งหลาย
เป็นผู้ชนะหมู่มุขาคีแล้ว ได้เป็นประจักษ์ดวงอาทิตย์ ดวงเดียวในพุทธ เกษตรทั้งสาม

(๑๘๓) พระพุทธเจ้า ทรงเป็นพระราชายิ่งกว่าพระราชา ทรงเป็นพระ
ธรรม ราชาผู้ประเสริฐผู้ทรงฉัตร์ทั้งสาม และสามารถยังโลกธาตุแม่ทั้งพื้นที่ใหญ่ยิ่ง
ให้รู้แจ้งด้วยสาระด้วยประการฉะนี้

พระสงฆ์ภิกษุสงฆ์เป็นต้นมาในมรรคชาด

(๑๘๔) สัตว์ผู้ประมาทนอนเกิดแล้วในโลกผู้เห็นแสงสว่างของพระพุทธ
เจ้า ใครเล่าที่มีศรัทธามีปัญญาไม่พึงไหวพระพุทธเจ้าผู้บริสุทธิ์ ผู้ข้ามห้วงกิเลสได้
แล้ว

(๑๘๕) ข้าพเจ้าขอน้อมไหว้พระผู้มี ผู้สละปราสาทราชวังไปสู่ป่า ละสิ่งที่มี
มลทิน ถือเอาสิ่งที่ไม่มียมลทินไปค้ำแล้ว สู่สุคติ ไม่ดำเนินไปสู่อกติ เป็นพระสุคตเจ้า
ผู้สำรวมแล้ว

(๑๘๖) (พระสิทธิคตเถ) ทรงพิจารณาเนื่อง ๆ ว่าพระโพธิญาณ สัมมาสัม-
โพธิญาณอันตนได้กำจัดมลทินแล้วอย่างบริสุทธิ์ เป็นพรตที่เราได้แล้วอย่างดี แน่แท้
พระองค์ใช้เวลาเจ้าศัลปะคาห์ให้ผ่านไปด้วยปิตีสุขต่าง ๆ ด้วยประการฉะนี้ พระพุทธ
เจ้าพระองค์นั้น ผู้ที่พรหมทูตอาราธนาแล้ว ทรงยังพระธรรมจักรให้เป็นไปแล้วใน
อิสิปตนมฤคทายวัน

(๑๘๗) จริงอยู่ *โอง* ผู้มีความสำนึกไม่พึงบูชาน่า (พระพุทธเจ้าพระองค์
นั้น) ผู้มีถ้อยคำอันเป็นที่รัก เป็นความจริงและเป็นประโยชน์แก่ชาวโลก ผู้มีพระสุร
เสียงเพียงดังเสียงของพรหม มีพระคำรัสไพเราะเพียงดังนกการะเวก ทรงสามารถ
เพื่อยังบุคคลให้ไต่บันตามทีปรรตนา

(๑๘๘) พระผู้มีพระภาคเจ้าได้ทรงเชี่ยวชาญแล้วในปาฏิหาริย์สาม คือ อิทติปาฏิหาริย์^๑ อาเทศนาปาฏิหาริย์^๒ และอนุศาสนีปาฏิหาริย์^๓ กระทำให้มีปาฏิหาริย์อย่างนี้ นำอัครรรย์ ทรงแสดงธรรมแก่ประชาชนด้วยความกรุณา

(๑๘๙) พระผู้มีพระภาคเจ้าพระองค์ใด ได้เป็นผู้เชี่ยวชาญในปาฏิหาริย์สาม คือ อิทติปาฏิหาริย์ อาเทศนาปาฏิหาริย์ และอนุศาสนีปาฏิหาริย์ ได้ทรงกระทำการเปลี่ยนแปลงอย่างมหัศจรรย์ด้วยอำนาจอย่างประเสริฐเช่นนั้น ๆ ข้าพเจ้าขอน้อมไหว้พระสุคตเจ้าพระองค์นั้น

(๑๙๐) จริงอยู่ พระผู้มีพระภาคเจ้าพระองค์ใด ทรงบรรลุความเป็นพระพุทธรเจ้า ทรงแสดงธรรมแก่ชาวโลกทั้งหลายทั้ง เทวดาและมนุษย์ ได้ทำให้สัตว์ทั้งหลายได้ตรัสรู้ด้วยวิธีต่าง ๆ เพราะเหตุนี้แหละพระผู้มีพระภาคเจ้าพระองค์นั้น ที่เป็นผู้ที่บัณฑิตกล่าวแล้วว่า เป็นที่พึ่งอย่างดีในภพทั้งสามด้วยประการฉะนี้

(๑๙๑) เทวดาและพรหมเหล่านั้น พวกกันถวายสกุติแล้วว่า (พระพุทธรเจ้า) ทรงได้แสงสว่างแห่งพระธรรมแน่แท้ ทรงทราบและบรรลุสัทธรรม ทรงเห็นและข้ามราคะ โทสะ โมหะแล้ว

(๑๙๒) (พระพุทธรเจ้าพระองค์นั้น) ทรงเป็นจอมมุนีผู้ประเสริฐ เป็นจอมคนผู้ประเสริฐ เป็นจอมเทพผู้ประเสริฐ เป็นพรหมผู้สะอาดและประเสริฐ ทรงกำจัดบาปของพระองค์ได้ ทรงกำจัดบาปของผู้อื่นได้ ทรงให้ความรู้แก่พระองค์เองและทรงให้ความรู้แก่ผู้อื่น

^๑ อิทธิปาฏิหาริย์ คือ การแสดงฤทธิ์ได้พ้นของสามัญมนุษย์ เช่น นิรมิตตัวได้ต่าง ๆ ดู สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส, ธรรมวิภาคปริเฉทที่ ๒ (พระนคร. มหามกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๑๔), หน้า ๒๕.

^๒ อาเทศนาปาฏิหาริย์ คือการตั้งใจ ท้ายใจคนได้ ดูเล่มเดียวกัน หน้าเดียวกัน

^๓ อนุศาสนีปาฏิหาริย์ คือคำสั่งสอนอันจริงใจคนให้นิยมไปตาม ดูเล่มเดียวกัน

(๑๕๓) พระคุณมีอภัง เป็นคน อันไพบุลย์ ปราศจากมลทิน อันหมู่เทวดา และพรหมพร้อมทั้งมนุษย์ สรรเสริญแล้วทั้งเก่าประการ^๑ แด่ไปทั่วไตรพิภพ ไตรภพ ทั้งสิ้น เป็นที่รับรู้ทั้งบนแผ่นดินและในท้องฟ้า

(๑๕๔) พระพุทธรูปที่บริสุทธิ์ยิ่งทั้งปวงของพระผู้มีพระภาคเจ้าพระองค์นั้น เป็นพระคุณที่บริสุทธิ์ เป็นพระคุณที่เกินกว่าที่ใคร ๆ จะคิดเป็นต้น บัดนี้ข้าพเจ้าจะกล่าวถึงพระคุณเหล่านั้นที่ถูกรวบรวมไว้แล้วในบทเก่าบทโดยสังเขป มีอภังเป็นต้น

^๑ พุทธคุณ ๘ คือ

๑. เป็นพระอรหันต์
๒. เป็นผู้ตรัสรู้ชอบเอง
๓. เป็นผู้ถึงพร้อมด้วยวิชาและจรณะ
๔. เป็นผู้เสด็จไปดีแล้ว
๕. เป็นผู้รู้แจ้งโลก
๖. เป็นสารถิแห่งบุรุษพึงฝึกได้ไม่มีบุรุษอื่นยิ่งไปกว่า
๗. เป็นศาสดาของเทวดาและมนุษย์ทั้งหลาย
๘. เป็นผู้ตื่นแล้ว เป็นผู้เบิกบานแล้ว
๙. เป็นผู้มีโชค

ดู สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส, ธรรมวิภาคปริเฉทที่ ๒ (พระนคร. มหามกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๑๔), หน้า ๘๒-๘๓.

(๑๕๕) พระพุทธเจ้าพระองค์ใดในโลกลูกนี้ เป็นพระอรหันต์ หมกคณาแล้วตรัสรู้เฉพาะแล้วโดยชอบและเป็นผู้รอบรู้ เป็นผู้สมบูรณ์ด้วยวิชา^๑ และจรณะ^๒ ทรงข้ามกิเลสได้แล้ว พระพุทธเจ้าพระองค์นั้นเสด็จไปโดยชอบแล้ว ได้ชื่อว่าเป็นพระสุคตเจ้า

^๑ วิชา ๔ (ความรู้แจ้ง ความรู้วิเศษ) คือ

๑. วิปัสสนาญาณ คือ ปัญญาที่พิจารณาเห็นสังขาร คือนามรูปโดยไตรลักษณ์ มีต่างกันออกไปเป็นชั้น ๆ ต่อเนื่องกัน
๒. มโนยทิ คือ นิมิตกายอื่นออกจากกายนี้ กุจชักกายออกจากฝึก
๓. อิทธีวิชา แสดงฤทธิ์ต่าง ๆ ได้
๔. ทิพพโสศ หูทิพย์
๕. เจโตปริยญาณ ความรู้ที่กำหนดใจผู้อื่นได้
๖. ปุพเพนิวาสานุสสติ ระลึกชาติได้
๗. ทิพพจักขุ คาตทิพย์
๘. อาสวักขยญาณ ความรู้ที่ทำให้สิ้นอาสวะ

ดู พระราชวรมุนี (ปะบุทธ์ ปยุตฺโต), พจนานุกรมพุทธศาสตร์ (พระนคร: มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๑๘), หน้า ๑๘๒.

^๒ จรณะ ๑๕ (ความประพฤติ ปฏิบัติ ขอบปฏิบัติอันเป็นทางบรรลุวิชา หรือนิพพาน) คือ

๑. สีสัมปทา ความถึงพร้อมด้วยศีล คือปฏิบัติถูกต้องตั้งงาม ส้ารวมในพระปาฏิโมกข์ มีมารยาทเรียบร้อย ประพฤติเคร่งครัดในสิกขาบททั้งหลาย

๒. อมัตถกปฏิปทา ๓

๓. สัทธรรม ๗

๔. ญาณ ๔

ดู เดิมเดียวกัน, หน้า ๒๒๗-๒๒๘.

(๑๙๖) พระผู้มีพระภาคเจ้าพระองค์ใดทรงรู้แจ้งแล้วทั้งในโลกนี้และโลกอื่น ทรงเป็นผู้ฝึกที่ประเสริฐสุดของสัตว์ที่ควรฝึก (พระผู้มีพระภาคเจ้าพระองค์นั้น) เป็นพระพุทธรเจ้าผู้บริสุทธแล้ว ไถ่ทรงกระทำกิจอันประเสริฐของพระศาสนาแก่มนุษย์และเทวดา

(๑๙๗) ไม่มีเรื่องใดในโลกนี้ที่พระผู้มีพระภาคเจ้าไม่ทรงเห็น ไม่ทรงทราบ ไม่ควรทรงทราบ พระศาสดาจารย์ผู้รู้ถึงเรื่องที่บุคคลพึงทราบ เท่าที่มีอยู่ทุกเรื่อง เพราะเหตุนี้จึงทรงพระนามว่าสมันตจักขุ

(๑๙๘) (ชาวโลก) ย่อมเห็นพระโพธิญาณของพระสุคตในโลก เป็นคุณให้สำเร็จประโยชน์ เป็นคุณที่เกินกว่าใคร ๆ จะคิด เป็นยอดของเกียรติยศทั้งหลายที่มีอยู่แล้วตลอดกาล เป็นเหตุคุณงาม อันสิ่งสมไว้ตลอดกาลเป็นนิรันดร์ ในหมื่นโลกธาตุทั้งสี่ตลอดกาลไม่มีที่สิ้นสุด

(๑๙๙) คนผู้มีปัญญาใด แม้ฟังพระธรรมวินัยและคำอธิบายพร้อมทั้งเหตุผลแล้ว ย่อมรู้แจ้งโดยสิ้นเชิงว่า: นี่เป็นการรณาทินที่ดี ที่มีสาระวิเศษยิ่ง เพราะเหตุนี้ (ผู้มีปัญญานั้น) เมื่อเห็นเหตุพร้อมด้วยผล และเห็นผลพร้อมด้วยเหตุ ต่อจากนั้นย่อมเชื่อพระโพธิญาณอันเกิดจากความพยายามอย่างใหญ่หลวงของพระพุทธรเจ้าพระองค์นั้น

(๒๐๐) บุคคลใดเชื่ออยู่ซึ่งพระโพธิญาณของพระพุทธรเจ้าพระองค์นั้น ย่อมกล่าวและย่อมคิดถึงพระคุณทั้งหลาย มีพระอรหันต์เป็นต้น ตามแนวของพระคำรัสที่พระองค์ตรัสไว้แล้ว บุคคลนั้นจะบาปทั้งหลายชั่วระยะหนึ่ง ย่อมเข้าถึงความสงบ

(๒๐๑) เพราะเหตุนี้แหละ ข้าพเจ้าเกิดในสถานที่เล็ก ๆ ในมงคลจักรวาลที่เกี่ยวข้องกับพระพุทธรเจ้าพระองค์นั้น ข้าพเจ้าขอบูชาพระพุทธรเจ้าพระองค์นั้น (ผู้ที่เทวดาและมนุษย์) บูชาแล้วอย่างดี ด้วยสิ่งของที่เหมาะสมที่ทำให้ใจรื่นรมย์ในกาลก่อน

(๒๐๒) ในบรรดา (ดอกไม้) ที่เกิดบนบก ที่เกิดในน้ำ ที่มีกลิ่นหอม ไม่มีกลิ่นหอม ที่บานแล้วในจักรวาลหนึ่ง

(๒๐๓) (ดอกไม้ที่บ้านดีแล้ว) ในที่หลายแห่ง และในหม่อมมนุษย์ คือในสระของอุทยาน ในบึงทั้งหลาย ในป่าใหญ่ ในสระใหญ่ทั้งเจ็ดในป่าหิมพานต์นั้น

(๒๐๔) ในทวีปน้อยสองพัน ในทวีปใหญ่ โกลด์เขาบรวิณท์^๑ ใจัก^๑ และเขาพระสุเมรุที่เป็นจอมเขา

(๒๐๕) ในป่าของนาคทั้งหลาย มีดอกไม้ทั้งหลาย มีดอกกุณฑล และอุบล เป็นต้น มีดอกแคฝอย เป็นต้น ในที่อยู่ของอสูรทั้งหลาย

(๒๐๖) ส่วนดอกไม้ทิพย์ เช่น ทองกลางใบมน มีอยู่ในหมู่เทวดา ในบรรดาดอกไม้ที่เกิดในแผ่นดินที่บ้านแล้วในที่หลายแห่งมีอย่างนี้เป็นต้นว่า:

(๒๐๗) ดอกจำปา ดอกเข็ม ดอกกระทู้ม ดอกกากระทิง ดอกบุณฑาค ดอกเกตุ ดอกมะลิฉดา มะลิซ้อน ดอกสาละ ดอกทองกลางใบมน และดอกแคฝอย

(๒๐๘) ดอกราชพฤกษ์ อโศก กรรณิการ และพิภูล ดอกบัวหลวง และบัวขาว กุณฑล บัวขาว ดอกบัวแดง

(๒๐๙) ต้นไม้เหล่านี้และอื่น ๆ แม้ทั้งเครือวัลย์ ที่มีดอกบานแล้ว มีกลิ่นหอม มีสัมผัสเป็นสุข มีแสงสีต่าง ๆ งดงาม

(๒๑๐) ดอกไม้ที่บ้านสะพรั่งมีสีหลายสี มีสีขาบอันสวยงาม สีเหลือง สีแดง สีดำ สีขาว สีแสด

(๒๑๑) ภูเขาหิมพานต์ เป็นบ่อรัตนะ บ่อทองคำแก้วภูเขาทั้งหลาย สระทั้งหลาย และแนวป่าทั้งหลาย ด้วยสายน้ำที่ไหลไปอยู่ในที่นั้น

^๑ ภูเขาดีศตบรวิณท์ ๗ คือ ภูเขาสุทัสสนะ การวิกะ อสิเนระ บุคันธระ เนมินธระ วินตกะ และอัศสกัณณะ

ดู เกิด ชนชาติ, คู่มือคลังปริยัติธรรมเล่ม ๑ (พระนคร. เลียงเชียงจง เจริญ, ๒๕๑๓) หน้า ๗๕๖.

(๒๑๒) ป่านั้นเคลื่อนกลิ้งด้วยละออง เกษรและกลีบดอกไม้ หมู่มแมลงภู่วิว่อน ร่อนร้องทุกหนทุกแห่ง เนื่องจากกลิ่นของดอกไม้ทั้งหลาย

(๒๑๓) อนึ่งในที่นั้นมีฝูงนกสวยงาม มีเสียงไพเราะ ชันคูที่ต้นไม้ ซึ่งมีคอก บานสะพรั่งตามฤดูกาล

(๒๑๔) ภูเขาทั้งหลาย บันลือดินสนั่นเสียงด้วยแรงลมของน้ำตก ฟังแล้ว เหมือนเสียงดนตรีทิพย์ที่ประกอบด้วยองค์ห้า^๑

(๒๑๕) ที่ภูเขานั้น ฝูงกินนรประดับร่างกายเรียบร้อยแล้ว พากันพร้อมร่า ซันร้อง ประสานเสียง บรรเลงเพลง เหมือนเหล่าอัปสรในหมู่เทวคางจะนั้น

(๒๑๖) ในป่าหิมพานต์มีภูเขาทองหลายลูก รุ่งเรืองอยู่ เปรียบเหมือนมี เปลวไฟ เพราะว่าเป็นป่านั้นดวงประทีปไม่ทำกิจ

(๒๑๗) การตกของน้ำตกทั้งหลาย มองเห็นเหมือนข่ามุกดาที่มีแก้วทั้ง หลาย เช่นไฟทูลย์เป็นต้น ปรางค์อยู่แพรวพราว

(๒๑๘-๒๑๙) มีต้นกฤษณา ต้นกระลำพัก ต้นจันทน์แดง ต้นการบูร เสียงบันลือ ของฝูงนกทั้งหลาย ฝูงนกยูงเป็นอันมาก ทั้งเสียงวู่วอนของแมลงภู่วิว่อน เสียงโกญจนาท ของโขลงช้าง และควยทำนองเพลงจากเครื่องดนตรีของฝูงกินนรผู้หนุ่มสาว

(๒๒๐) ด้วยแสงสว่างของภูเขาทั้งหลาย และแสงช่วงโชติของดวงแก้ว ทั้งหลาย ด้วยพุ่มดอกไม้ทั้งหลาย ด้วยกลุ่มเมฆอันวิจิตรประคองเพศาน

(๒๒๑) ป่าเป็นอันมากสมบูรณ์ด้วยส่วนประกอบทั้งปวงอย่างนี้ รุ่งเรือง ด้วยสีและแสงทั้งหลาย จะเป็นป่านันท์วันหรือ

^๑ ดนตรีมีองค์ ๕ คือ กลองยาวหน้าเดียว ๒. ตะโพน ๓. บัณเฑาะว์, รำมะนา ๔. ฉาบ, ฉิ่งหรือฆ้อง ๕. ปี่, แตร หรือขลุ่ย

ดู พระวรวงศ์เธอ กรมหมื่นชินวรสิริวัฒน์, อภิธานปิฎก (พระนคร: มหามกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๐๘), หน้า ๓๘.

(๒๒๒) ในป่าโค มีดอกไม้บานสะพรั่งพร้อมเป็นอันดีแล้วอย่างนี้ ในป่านั้น
ย่อมมีพวงดอกไม้ที่บ้านแล้วอย่างดี มีกลิ่นที่ชื่นใจ มีเสียงที่ฟังแล้ว ในวันนี้ ข้าพเจ้าขอ
ถวายแก่พระพุทธเจ้าพระองค์นั้น ผู้ได้รับการบูชาอย่างดีแล้วในกาลก่อน

(๒๒๓-๒๒๔) ทรัพย์ใดที่พึงมีอยู่ในโลกของนาค ในโลกมนุษย์ ในเทวโลก และ
พรหมโลก ในอากาศ ในแผ่นดิน ในสมุทร คือ เงิน ทอง มุกดา ไพฑูรย์ แก้วมณี
บุษราคัม ทับทิม และ แก้วประพาฬ

(๒๒๕) ข้าพเจ้าขอถวายทรัพย์นั้นแด่ผู้ที่ เป็นพระพุทธเจ้า ผู้บำเพ็ญมารมี
สิบประการในอนันตกัปป์ ผู้ยังสัตว์ให้ตรัสรู้

(๒๒๖-๒๒๗) ข้าพเจ้าขอบูชาพระพุทธเจ้าผู้มีความสัจธรรม มีหิริ-โอตตปะ
เป็นต้น สำเร็จแล้วด้วยการถวายผ้าอันไม่มีที่สุด ด้วยผ้าเปลือกไม้ ผ้าไหม ผ้าฝ้าย
ผ้าป่าน ผ้าแพร ผ้าขนสัตว์ และผ้าทุกอันเป็นทิพย์

(๒๒๘-๒๒๙) ผลไม้ของต้นไม้ที่เกิดในป่าทั่วไป มีรสเลิศนานาประการ ได้แก่
มะม่วง มะขวิด ขนุน มะพร้าว ถั่วเป็นต้น จำนวนไม่น้อย ข้าพเจ้าขอถวายรสหอม
หวาน (ของผลไม้) ในป่านั้น แก่พระพุทธเจ้าผู้ประเสริฐสุด ข้าพเจ้าน้อมศรัทธากราบ
ไหว้เป็นนิตยด้วยจิตที่น้อมใจ

(๒๓๐) ข้าพเจ้าขอบูชาพระปณิธานครั้งแรกของพระพุทธเจ้าพระองค์นั้น
ที่เกินกว่าใคร ๆ จะคิดด้วยวัตถุทั้งปวงที่มีอยู่ในจักรวาล

(๒๓๑) อนึ่ง ข้าพเจ้าขอบูชาสถานที่ที่ที่สุด อันเป็นที่บำเพ็ญพระบารมีสิบ
ประการ และต่อจากนั้นขอบูชาสถานที่อันนารีนรมย์อันเป็นที่ประสูติในสาลวันอันนารี
นรมย์

(๒๓๒) ข้าพเจ้าขอบูชาพระพุทธเจ้าผู้มีความเพียร อันบุคคลกระทำได้
โดยยาก ที่พระองค์กระทำแล้วตลอดหกพรรษา ข้าพเจ้าขอบูชาปราศิตบัลลังก์และ
พระพุทธคุณทั้งหลายเช่นเดียวกัน

(๒๓๓) ข้าพเจ้าขอบูชาพระพุทธญาณอันพิเศษสืบแปรประการ พระทสพล-
ญาณ^๑ และพระ จตุเวสารัชชญาณอันสูงสุด^๒

^๑ ทสพลญาณ ๑๐ คือ

๑. ฐานาฐานญาณ   ปรึกษากำหนดรู้ฐานะและมีใช้
๒. วิปាកญาณ   ปรึกษากำหนดรู้ผลแห่งกรรม
๓. สัพพัตถคามินีปฏิปทาญาณ   ปรึกษากำหนดรู้ทางไปสู่ภูมิทั้งปวง
๔. นานาชาตญาณ   ปรึกษากำหนดรู้ชาติต่าง ๆ
๕. นานาสมิตติญาณ   ปรึกษากำหนดรู้อัชยาศรัยต่าง ๆ ของสัตว์ทั้งหลาย
๖. อินทรีย์ปโรปริยัตตญาณ   ปรึกษากำหนดรู้ความหย่อนและความยิ่งแห่งอินทรีย์ ๕
ของสัตว์ทั้งหลาย
๗. ญาณาทิสังกิเลสชาติญาณ   ปรึกษากำหนดรู้อาการมีความเศร้าหมองแห่งกรรม
มีฉานเป็นต้น
๘. ปุพเพนิวาสานุสสติญาณ   ปรึกษากำหนดรู้ระลึกชาติหนหลังได้
๙. จุตูปปาตญาณ   ปรึกษากำหนดรู้จติและความเกิดของสัตว์ทั้งหลาย
๑๐. อาสวักขยญาณ   ปรึกษากำหนดรู้การทำให้อาสวะที่มักครองสันดานสิ้นไปได้

ดู สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส, ธรรมวิภาคปริเฉท
ที่ ๒ (พระนคร: มหามกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๑๔), หน้า ๑๐๘-๑๑๐.

^๒ เวสารัชชญาณ ๔

พระตถาคตเจ้าไม่เห็นว่าเป็นใคร ๆ จักทวงพระองค์ได้โดยกรรมในฐานะ ๔ คือ

๑. ท่านปฎิญาณว่าเป็นสัมมาสัมพุทธะ ธรรมเหล่านี้ท่านยังไม่รู้แล้ว
๒. ท่านปฎิญาณว่าเป็นชินาสพ อาสวะเหล่านี้ของท่านยังไม่สิ้นแล้ว
๓. ท่านกล่าวธรรมเหล่านี้กว่าทำอันตราย ธรรมเหล่านั้นไม่อาจทำอันตรายแก่ผู้สอง
เสพได้จริง
๔. ท่านแสดงธรรมเพื่อประโยชน์อย่างใด ประโยชน์อย่างนั้นไม่เป็นทางสิ้นทุกข์โดย
ชอบแห่งคนผู้ทำตาม

ดู เล่มเดียวกัน, หน้า ๕๑-๕๔.

(๒๓๔-๒๓๕) ข้าพเจ้าขอนอบน้อมบูชาสาธารณญาณหก เหล่านี้ คือ ญาณในอาสัยและอนุสัย ญาณอันรู้ถึงความยิ่งและหย่อนของอินทรีย์ทั้งหลาย ญาณในการแสดงยมกปาฏิหาริย์ พระสัพพัญญุตญาณ พระมหากุณาสมาบัติคุณญาณ และอนาวรรณญาณ^๑

(๒๓๖-๒๓๗) และต่อจากนั้น ข้าพเจ้าขอน้อมไหว้พระธรรมที่พระพุทธเจ้าทรงพิจารณาแล้วตลอดเจ็ดสัปดาห์ และสถานที่อันประเสริฐที่เหมาะสมแก่การแสดงธรรม คือ ธรรมจักรกัปปวัตตสูตร ที่พระมธุลาธาราชาในป่าอิสิปตนมฤคทายวัน และ (ข้าพเจ้าขอบูชา) สถานที่อันเป็นที่ประทับในเวฬุวนาราม

(๒๓๘) (ข้าพเจ้าขอบูชา) พระเชตะวันอันนำรัชนีรมย์ ที่ผู้แสวงหากุศลอันยิ่งใหญ่ ประทับอยู่นาน และพระยมกปาฏิหาริย์ที่ไม่เป็นสิ่งที่สามัญสำหรับผู้อื่น

(๒๓๙) (ข้าพเจ้าขอบูชา) การแสดงพระอภิธรรมที่ดวงไม้ปาริชาติ การลงมาจากเพวโลกที่ใกล้ประตูเมืองสังกัสส

^๑ อสาธารณญาณ ๖ หมายถึง ญาณเฉพาะพระพุทธเจ้า ๖ ประการ คือ

๑. อินทรีย์ปโรปริยัตตญาณ ญาณอันหยั่งรู้อินทรีย์อันยิ่งหย่อนของสัตว์ คือ รุกิเลส รุกิอินทรีย์ ๖ ของสัตว์
๒. อาสยานุสัยญาณ ญาณหยั่งรู้อาศัย คือ ความน้อมใจไปทั้งทางดีทางชั่ว
๓. ยมกปาฏิหาริย์ญาณ ญาณอันทำให้สามารถแสดงปาฏิหาริย์ได้ คือ ชาติหน้า ชาติไป ปล่อยพร้อมกัน
๔. มหากุณาสมาบัติคุณญาณ ญาณในการเข้าสมาบัติมีมหากุณาเป็นอารมณ์
๕. สัพพัญญุตญาณ ญาณคือความเป็นผู้รู้สิ่งทั้งปวง
๖. อนาวรรณญาณ ญาณอันไม่มีความข้องขัด ไม่มีเครื่องกั้น

ดู เกิด ธรรมชาติ คู่มือคดั่งปริยัติธรรมเล่ม ๑ (พระนคร: เสี่ยงเชียง
จงเจริญ, ๒๕๑๓), หน้า ๗๖๑-๗๖๒.

(๒๔๐) - ค่อยจากนั้น (ข้าพเจ้าขอบูชา) พระเทศนามหาสมยสูตรในป่า
หิมพานต์ และข้าพเจ้าขออนอบน้อมบูชาสถานที่เหล่านี้ตั้งที่กล่าวไว้แล้ว

(๒๔๑) ข้าพเจ้าขอบูชาพระไตรปิฎกอันประกอบด้วยพระธรรมชั้นแปดหมื่น
สี่พัน ตามแบบที่ถูกตั้งอยู่ที่ทานกล่าวไว้

(๒๔๒-๒๔๓) (ข้าพเจ้า) ขอน้อมไหว้สถานที่ปลงพระชนมายุสังขารของพระองค์
แก่พญามาร จริงอยู่ พระพุทธเจ้าทรงยังกิจที่กระทำแล้วตั้งแต่ตั้งความปรารถนา
ทั้งหมดให้สำเร็จแล้วโดยไม่เหลือ เป็นผู้สิ้นกิเลส บรินิพพานแล้ว ธรรมชาติไม่สาละ
หังคุของหมู่ภิกษุวิมลละแห่งกรุงกุสินารา

(๒๔๔) ความปราศจากราคะ และพระมหากรุณาของพระพุทธเจ้าผู้คงที่
ผู้ทำกิจเสร็จแล้ว ผู้นิพพานอยู่อย่างนี้ มิได้สิ้นไปแม้สักน้อย

(๒๔๕) เมื่อเราล่วงดับไปแล้ว พระธรรมวินัยอันเราแสดงก็แล้ว และ
พระธาตุอันเกิดจากสรีระเป็นศาสตราของพวกท่าน

(๒๔๖) พระมหาอนุญาคไฉว่า เมื่อเราล่วงดับไปแล้ว อปราจิตบัลลังก์
และ โขธิพฤษอันสูงสุดเป็นศาสตรา

(๒๔๗) เรานุญาตให้ตั้งพระธาตุและโขธิพฤษไว้ในฐานะแห่งเราเพื่อ
บูชาเป็นทางแห่งพระนิพพาน เพื่อความสำเร็จแก่พวกท่าน

(๒๔๘) เพราะ เหตุอันแหละ ผู้ใดเวียนพระสังฆกรรมของพระพุทธเจ้า
พระองค์นั้น ตามสภาพที่เป็นจริง ย่อมแสดงว่าเขาเป็นผู้รู้พร้อมด้วยตนเอง ข้าพเจ้า
ขออนอบน้อมบูชา (ท่านผู้นั้น)

(๒๔๙) เพราะเหตุนี้ ข้าพเจ้าขออนอบน้อมบูชาพระธาตุของพระชินเจ้า
แม้มีขนาดเท่าเมล็ดพันธุ์ฝักกาคที่แผ่ไปในจักรวาลอย่างไม่เหลือ

(๒๕๐) ข้าพเจ้าขออนอบน้อมบูชาโพธิพฤกษ์ทั้งปวง ที่สืบ ๆ กันมาแล้วจาก
มหาโพธิพฤกษ์แห่งชัชชนะ

(๒๕๑) ข้าพเจ้าขออนอบน้อมบูชาพระบริโศกเจดีย์ทั้งปวง มีบาตร จีวร
เป็นต้น ที่พระผู้มีพระภาคเจ้าทรงใช้สอยแล้ว

(๒๕๒) ณ ที่ใด ๆ (พระผู้มีพระภาคเจ้า) บรรทมแล้ว ประทับนิ่งแล้ว
หรือเสด็จจงกรมแล้ว ประทับยืนกระทำรอยพระบาทไว้ ข้าพเจ้าขออนอบน้อมบูชา
(สถานที่นั้น)

(๒๕๓) ข้าพเจ้าขออนอบน้อมบูชาพระปฏิมาอันทั้งหมดที่เขาสร้างไว้เพื่อให้
หมู่ชนที่ไม่รู้จักพระพุทธเจ้ารู้ว่าพระพุทธเจ้ามีรูปร่างนี้

(๒๕๔) ด้วยประการฉะนี้ ข้าพเจ้าขอบูชาพระพุทธเจ้า พระธรรมเจ้า
และแม่พระสังฆเจ้าที่ประเสริฐกว่าวัตถุทั้งหลายทั้งปวงในจักรวาล

(๒๕๕) สิ่งเหล่านี้พึงมีแก่ข้าพเจ้าทุก ๆ ภาควัยบุญทั้งปวง ด้วยกระบวนการ
การบูชา และด้วยความร่วมมือที่ข้าพเจ้ากระทำแล้วในอภัพนี้ และแม้ในปางก่อน

(๒๕๖) ศรัทธา ทิวิ-โศคคัมปะ ความเป็นพหูสูต ความบากบั่น สติ สมาธิ
และปัญญา อันเป็นส่วนของความหนักแน่นเปรียบดังสายฟ้า จึงประสพผลสำเร็จแก่
ข้าพเจ้าจนกว่าจะบรรลुพระโพธิญาณ

(๒๕๗) (ข้าพเจ้า) ละแล้วซึ่งราคะ โทสะ โมหะ ทิฏฐิ มานะ ความ
สงสัย เป็นผู้ละ เกิดขาดซึ่งมลทิน คือความตระหนี่และความริษยา ทั้งเป็นคนไม่พึงเพื่อ
ไม่หวั่นไหว

(๒๕๘) ข้าพเจ้าพึงเป็นโรคทรัพย์อันใคร ๆ ชมเชงไม่ได้ และข้าพเจ้า
 พึงชื่นชมในโรคะด้วยโรคทรัพย์ทั้งหลายที่ได้ให้ไปแล้ว โรคทรัพย์และแม้ร่างกายที่
 ข้าพเจ้าได้ไว้โดยชอบ พึงมีอุปการะแก่ผู้อื่นแน่นอน

(๒๕๙) (ข้าพเจ้า) พึงเป็นผู้มอบหม่อมแล้ว ต่อท่านผู้เจริญแล้ว กะมารคา
 บิดา ผู้มีอุปการะมากตามหน้าที่ ทำความเจริญและทำประโยชน์ให้แก่ญาติมิตรในผู้ร่วม
 เชื้อสายทั้งหลายของตน

(๒๖๐) (ข้าพเจ้า) พึงได้เข้าเฝ้าพระนาถเจ้าพระนามว่าเมตเตยย พึง
 ได้บูชาเฉพาะพระอัคภพของพระเมตเตยยนัน พึงได้รับคำพยากรณ์ที่แน่นอนว่า: ผู้
 จักเป็นพระพุทธเจ้าในอนาคต

(๒๖๑) (ข้าพเจ้า) พึงเป็นผู้อันมลทินใด ๆ ในโลกทั้งหลายแปดเปื้อน
 ไม่ได้ เป็นผู้ยินดีในทาน คำรงมั้นในศีลอันเป็นคุณความดีทั้งหลาย เป็นผู้มีส่วนในการ
 ออกบวช เป็นผู้ใฝ่ญาณอันประเสริฐ เพียบพร้อมด้วยกำลังความสามารถ

(๒๖๒) ถึงแม้ว่าข้าพเจ้าถูกตัดศีรษะ ตัดมือและเท้า และถูกเชือกเนื้ออยู่
 ข้าพเจ้าพึงมีความอดทน พึงตั้งอยู่ในสัจจะ เพื่อกระทำในความมั่นคงและเป็นผู้
 ประกอบด้วยเมตตา อุเบกขา

(๒๖๓) ข้าพเจ้าได้กระทำการบริจาคใหญ่ทำประการ^๑ ตักกิลีสทั้งหลาย แล้ว เป็นผู้ชนะมารห้าจำพวก^๒ ได้ ไม่ละทิ้งหนทางแห่งพระสัมโพธิญาณ จักเป็นพระพุทธเจ้าในอนาคต

(๒๖๔) เมื่อพระพุทธเจ้าผู้กระทำกิจเสร็จแล้ว ผู้คงที่ ปรีณิพพานแล้ว ณ ระหว่างไม้สาละทั้งคู่ของหม่อมมัลลกะภคิตรีย์ ด้วยประการฉะนี้

(๒๖๕) ในครั้งนั้น ล่วงไปได้พันเจ็ดร้อยปี ที่ทวีปดิงกา ณ โรหนชนบท ได้มีผู้เกิดในวงศ์ที่บริสุทธิ์ มีเกียรติแผ่ไปทั่ว

(๒๖๖) ผู้นั้นมีชื่อว่าพุทธรักชิต เป็นผู้สอนหม่อมภิกษุ มีความคิดประคุกแรง พายุในท้องฟ้า แห่งพระอภิธรรม

^๑ มหาบริจาค ๕ คือ

๑. บริจาคอวัยวะส่วนใดส่วนหนึ่งให้เป็นทาน	๒. บริจาคทรัพย์ให้เป็นทาน
๓. บริจาคบุตรให้เป็นทาน	๔. บริจาคภรรยาให้เป็นทาน
๕. บริหารชีวิตให้เป็นทาน	

กุก เกิด ธนชาติ, คู่มือคดงปริยัติธรรมเดิม ๑ (พระนคร: เลียงเชียง
จงเจริญ, ๒๕๑๓), หน้า ๔๗๒-๔๗๓.

^๒ มาร ๕ คือ ปัญจันท์ กิลีส อภิสังขาร มรณะ และเทวบุตร

กุก สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส, ธรรมวิภาค
ปริเฉทที่ ๒ (พระนคร: มหามกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๑๔), หน้า ๖๔.

(๒๖๓) ถวายอสังการชื่อว่า ชินาดังการ พระเถระนั้นได้ประทับพระชินเจ้าผู้มีกำลังพิชิตมารถวายถวาย เพียงตั้งคาบอันคมยิ่งนัก

(๒๖๔) เชิญทานทั้งหลายผู้เป็นสาธุชน จงรับเอา (พระคัมภีร์) ชื่อ ชินาดังการ อันเป็นความสุข จากผู้ระลึกถึงพระคุณอันประมาณมิได้ของพระ牟尼เจ้าพระองค์นั้น

(๒๖๕) (พระคัมภีร์นี้) ใ้รับการทำให้ศักดิ์สิทธิ์จากหมันจิตผู้ประเสริฐในแคว้นเหพิยคัมพในดังกาทวีป และอันหมันผู้มีวิจารณญาณกำหนดด้วยดีแล้ว (เป็นคัมภีร์) ที่ใคร ๆ ไม่พึงสงสัยในวันนี้

(๒๖๖) (พระคัมภีร์นี้) เป็นคัมภีร์ที่มีหมวดของบทร้อยกรองที่ประทับแล้วอย่างดี ถวายถ้อยคำอันไพเราะ ที่พระอาจารย์ผู้ยิ่งใหญ่นามว่าพุทธรักชิตผู้ของอาจ ผู้มีเกียรติและศรีของผู้รู้ รวบรวมไว้แล้ว ขอให้ (พระคัมภีร์นี้) ประทับผู้เป็นใหญ่ผู้อยู่ในแควดวงแห่งพระศาสนา

(๒๖๗) ทานทั้งหลายจงขจักกำลังของราคะตลอดกาด ระลึกถึงพระธรรมตลอดกาด ขจักกำลังของราคะตลอดกาด จงละมลินของจิตตลอดกาด